

Bóta László : NÁNDORFEHÉRVÁR
Hátha valaki nem tudja!
„Amiért a harang szól...” (?)

Július 22-e van.

555. évvel ezelőtt 1456. július 22-én csoda történt: A Hunyadi és Kapisztrán vezette több nemzetiségű keresztény hadak felmentik és megvédik „Magyarország kulcsának” számító Nándorfehérvárat, az akkori világ legerősebb hadseregének ostromától.

Az Oszmán Birodalom uralkodója II. Mohamed szultán megsebesül, a flottája elvesztése, nagy embervesztések és 20 napi ostrom után, a Konstantinápolyt – Új Rómát elfoglaló hadsereg feladja Nándorfehérvár ostromát és a hadjárat célját (a Magyar Királyság megtörésével az egykori Római Birodalom nyugati részének hódítását és keleti felével egyesítését) és visszavonul.

Ezt követően 65 évig az Oszmán Birodalom uralkodója nem vezet szárazföldi hadjáratot Magyarország és rajta keresztül Nyugat-Európa elfoglalására. Felvirágzik a humanizmus és reneszánsz.

Előzmények:

1453. II. Mehmed vezetésével az oszmánok elfoglalják Konstantinápolyt – az Új Rómát, a Kelet Római Birodalom valójában Római Birodalom fővárosát melynek nyugati részét a népvándorlás csapásai megsemmisítették.

A fiatal és tehetséges szultán nagyot gondol:

Egyesíti a Római Birodalmat és kiterjeszti a mohamedán vallást Európában.

Nagy erővel készül a megvalósításhoz.

A terv megvalósításának útjába a Magyar Királyság és „kulcsa” Nándorfehérvár áll:

III. Callixtus pápa felismeri a veszedelmet és védelmet szervez:

A növekvő veszély elhárítására **1455. május 15-én** III. Callixtus pápa, keresztes hadjáratot hirdet. Megbízta a kasztíliai Don Juan de Carvajal bíborost, hogy keresztes hadat toborozzon a Német-Római Birodalomban, Lengyelországban és Magyarországon.

1455. június 20-án kelt brevéjében Callixtus megbízza Giovanni da Capestrano / Kapisztrán János ferencst szerzetest, hogy buzdítson a keresztes hadjáratra, s további pápai parancsig ne hagyja el Magyarországot.

Magyarországon Hunyadi főkapitány készül a küzdelemre.

1456. június 29. Róma, Szent Péter III. Calixtus pápa az oszmán veszély miatt, *„meghagyja valamennyi főpapnak, a kereszténység védelmében hirdessenek bűnbánatot, harangszóval szólítsák a híveket imára, tartsanak körmenetet”*

Az oszmán hadsereg 1456. július 2-án éri el Nándorfehérvárat és nyomban megkezdzi az ostromot

1456 július 14-én Szalánkeménről Hunyadi és Kapisztrán megindul a száraz csapatokkal és a királyi hajósnéppel, hogy áttörje II. Mohamed oszmán hajóhadának blokádját és a segélycsapatokkal Nándorfehérvár felmentésére sorakozzon.

A megerősített al-dunai magyar flotta csoportosítás és a nándori hadikikötőből, ár ellenében kifutó naszádok közrefogják a Baltoglu admirális vezette, Zimonynál a Dunán horgonyzó és összeláncolt oszmán flotta erődöt, több óras közdelemben a blokádot áttörve megnyitják az utat a segélycsapatoknak az élelem és hadianyag szállításhoz, az ostrommal meggyötört Nándorfehérvárhoz.

Ez a magyar hajózás, a királyi hajós nép páratlan, mondhatjuk, legnagyobb teljesítménye.

(A királyi hajós nép a keresztény magyar állam egyik legrégebbi intézménye. A középkori iratokban az elnevezés nemcsak a hadihajósokat és más hajósokat közvetlenül, hanem a hajózáshoz kötődő többi mesterséget – hajóvontató, révész, hajóács stb. – a hajós nép szolgálatára, fenntartására rendelt falvakat is átfogta.)

A királyi hajós nép fényes diadalt aratott.

Az ostromgyűrűt áttörték, szabaddá vált az út Nándorfehérvárba, erősítés, élelem és hadianyag érkezett. Újra remény gyűlt a lelkekben.

Szentkláray: ...”Vitéz hajós népünk teljes diadalt aratott! Hunyadi díszes bevonulással ünneplé a diadalt Nándorfehérvárott, helyreállítá a várral való közlekedést, a várost élelemmel látta el, a betegeknek és sebesülteknek segílyt nyújtott s a meglődözött erődítményeket helyreállítatá. Nándorfehérvár őrsége és lakossága hálával s elragadtatással üdvözlé Hunyadit és hősi hajós népét mint szabadítóit a legnagyobb szükségből.

Hunyadi megérkezése lelket öntött a fáradt, elcsigázott védőkbe, ugyanakkor a harcosok létszáma 12 ezer fölé emelkedett. A keresztéseket a Száva szigetén az ostromlókkel átellenben helyezte el.”

Az éjszakai haderő-átcsoportosítás eredményeképpen Hunyadi és Kórógyi János katonái csatlakoztak a Szilágyi Mihály parancsnoksága alatt már bent levő őrséghez, köztük mintegy 2-3000 főnyi keresztessel. A várban levő önkéntesek közül a fáradtakat és sebesülteket lecserélték.

A védők létszáma így a várban körülbelül 20 000 főre emelkedett. Hunyadi és Kapisztrán további harcra serkentette Nándorfehérvár védőit, akik most már elhitték, hogy legyőzhetik a szultán félelmetes hadseregét.

Tagliacozzo:

”Újra remény ébredezett az ostromlottakban, újra örvendeztek, kik annyira búslakodtak, újra ujjongtak, kik szomorkodtak, s már kevésbé féltek a rettenetes ágyuktól; a falak réseit be kellett újra tömni, az éhség megszűnt, eleség, gabona, bor bőven hozatott be a várba; bíztak a megszabadulásban, nem csoda, hogy, ha úgy a várban, mint a városban a vígság jelei mutatkoztak, míg odaát a töröknél szomorú csend honolt.”

A küzdelem még nem ért véget.

II. Mehmed tovább ostromolja a várat, mert flottája nélkül is biztos seregének végső diadalában.

Állítólag ezek voltak a vereségre adott első szavai (Heltai Gáspár):

”No, had Iáron: ha szinte kárt vallottunc, Azért ugy leszen, mint én akarom.”

A szultán még nagyobb erővel, éjjel nappal ágyúzza, töreti a falakat, hogy mielőbb sor kerüljön a rohamra.

A sértetlen pihent, sokszoros túlerőben lévő oszmán haderő a támadásra készül, feltöltik a sáncokat.

A védők várják a támadást, mindenki tudja, hogy Hódító Mehmed hamarosan megindítja a teljes rohamot.

A következő nyolc nap eseményei, az ostrom menete július 15-22-ig.

(Részletek Cseh Valentin: *Nándorfehérvár ostroma 1456. című könyvéből.*)

Bár Hunyadi terve sikerült és a magyar naszádosok jelentős győzelmet arattak a dunai csatában a török flotta felett, a küzdelem még nem ért véget.

"A flotta elűzése és legyőzése után Corvinus Fejérvárhoz ér, megnyitja, és bevonul a városba, amelyet feltölt fegyverrel, katonasággal, élelemmel, a sebesült, beteg városiakat kiviszi, a várba tekintélyes erősítést helyez, az ostromlottak bátorságát az iménti győzelemmel visszaadja, és Kapisztránnal, e szent férfúval együtt mindenkit biztat a város megvédésére."
-írta Bonfini.

Thuróczy Hunyadi szavait is idézte könyvében:

"Mit vagytok megrémülve? Most látjátok először a törököket? Gyakran megszalasztottuk őket, néha meg mi szaladtunk előlük. Miért zavar meg benneteket a látásuk, hiszen annyiszor láttátok már őket. Nem tapasztaltátok még ki a fegyvereiket és erejüket? Bízunk tehát, fiacskáim, Krisztusban, akinek a nevéért már gyakran ontottuk vériünket, és bátran harcoljunk az ő meg a mi ellenségünk ellen. Nem halt-e meg értünk Krisztus? Mi is haljunk meg érte. Legyen a lelketek állhatatos és bátor a harcban. Félénk ez az ellenség tudjátok. És ha Isten velünk van, könnyen szét lehet őket morzsolni. Meg is szoktak hátrálni, és nem szégyellik, hogy futva menekülnek és futva térnek vissza hazájukba. Minek a sok beszéd? Mindezt magatok is tapasztaltátok, és sok háború fáradalmait viseltétek már vezérletem alatt."

Így ösztönözte katonáit a további küzdelemre.

Mind a július 14-i diadal, mind Hunyadi és Kapisztrán további harcra serkentette Nándorfehérvár védőit, akik – *különféle nemzetiségek a magyarokkal összefogva* – most már elhitték, hogy legyőzhetik a szultán félelmetes hadseregét.

Giovanni da Tagliacozzo:

"Újra remény ébredezett az ostromlottakban, újra örvendeztek, kik annyira búslakodtak, újra ujjongtak, kik szomorkodtak, s már kevésbé féltek a rettenetes ágyuktól; a falak réseit be kellett újra tömni, az éhség megszűnt, eleség, gabona, bor bőven hozatott be a várba; bíztak a megszabadulásban, nem csoda, hogy, ha úgy a várban, mint a városban a vígság jelei mutatkoztak, míg odaát a töröknél szomorú csend honolt."

Találóan jellemzi Kapisztrán szerzetestársa az első sikert követő hangulatot, hiszen míg a vár védői már reménykedtek, hogy van esélyük a sikerre, addig az oszmán táborban kezdett eluralkodni a bizonytalanság.

Ennek ellenére II. Mehmed tovább ostromolta a várat, mert flottájának veresége ellenére is biztos volt seregének végső diadalában. Tudta, hogy ha ebben a helyzetben megtorpan és bizonytalanságot mutat, akkor erőnek erejével sem lesz képes katonáit harcra kényszeríteni.

Thuróczy szerint valamikor az ostrom alatt ezeket a szavakat mondta II. Mehmednek az anatóliai basa:

"Hatalmas császár! Úgy illenék, hogy valami kellemeset mondjak felséged jelenlétében; félek azonban, hogy ezt az ostrom kimenetele megcáfolná kegyelmességed előtt; tudnunk kell, hogy a magyarok nehezebben hagyják ott a várat, mint a görögök."

A szultán még nagyobb erővel, éjjel nappal lövette ágyúival a vár falait, hogy mielőbb sor kerüljön a rohamra.

Ennek érdekében már a sáncok támadást megelőző feltöltésére is előkészültek a török katonák.

A dunai ütközetrel nem ért véget a szultáni hadak vesszőfutása.

Történt egy alkalommal, hogy a vár védői által kilőtt ágyúgolyó becsapott az oszmán tüzérek egyik meteriszébe (védett ágyúállásába), ahol éppen Táji Karadzsa ruméliei beglerbég tartózkodott, aki ekkor meghalt. Ez óriási veszteség volt II. Mehmed számára, amit a török kútfők sem felejtettek el megemlíteni.

Nesri, akinek munkájából tudjuk, hogy a folyami csata után történt Karadzsa bég halála, így írt az esetről:

„Egy napon, mikor Karadsa bég a meteriszből a várat lövette, a várból egy golyó éppen a meterisz deszkáját érte, a deszka pedig Karadsa béghez vágódott és ő vértanúvá lőn.”

A bég haláláról az 1486-ki névtelen is beszámolt a maga szükszavúságával.

Ezekben a napokban esett meg az is, amiről Tagliacozzo tesz említést:

„Ekkor történt, hogy többek között két igen előkelő életben maradt törököt vezettek Kapisztrán atyához, kiket a tisztelendő atya igyekezett rábeszéléssel, érvekkel, nyájassággal, sőt fenyegetéssel a keresztység fölvételeire bírni, de azok nem akarták vallásukat elhagyni. János atya tehát elküldte őket diadal jelvényként János úrhoz.”

Ez az esemény is jelzi, hogy nem pusztán egy hódító hatalom és egy szabadságát védő nép, hanem két vallásilag is teljesen elkülönült világ csapott össze 1456 nyarán Nándorfehérvárnál. A magyar hadvezetésnek természetesen nem a török foglyok megtérítése volt a fő gondja. S nemcsak a vár hadianyaggal és élelemmel való ellátása volt fontos, hanem az is, hogy megfelelő létszámú katonai kontingenst vigyenek be Nándorfehérvárba, ezért Hunyadi a lehető leggyorsabban megegyezett Szilágyival ennek kivitelezéséről.

A tanácskozással azután kerítették sort, hogy Kapisztránnal még a csata után bevonultak a városba.

Ennek a megbeszélésnek az eredményeképpen Hunyadi János az éj leple alatt a Dunán a a királyi hajósnéppel áthajózott mintegy 12 000 főnyi gyalogost és 1000 lovaszt a várba.

Erről minden bizonnyal Mehmed is tudomást szerzett, ezt bizonyítja Kritobúlosz munkája is: *„S János, a magyarok és oláhok vezére (Hunyadi János), a Dunán túl a várral szemben ülve, negyvenezer gyaloggal nézi vala, a mi történik. S a mint megtudta, hogy a fal le van rombolva, hogy már a sáncz egészen be van hányva, s látta, hogy a viadal erősebb, mint sem gondolta, s a császár egész seregével támad, féltvén a várost, nehogy rohammal és fegyverrel erőszakosan elfoglalják, gyalogságával titkon átkel a folyón. És bemenvén a városba csendesen ül vala, senki sem tudván a kívülről lévők közül, hogy átkelt.”*

Kritobúlosz a magyar sereg létszámáról tévedett, de a vár haderővel való megerősítésére vonatkozó ismeretei pontosak voltak. Az éjszakai haderő-átcsoportosítás eredményeképpen Hunyadi és Kőrögyi János katonái csatlakoztak a Szilágyi Mihály parancsnoksága alatt már bent levő őrséghez, köztük mintegy 2-3000 főnyi keresztessel. A várban levő önkéntesek közül a fáradtakat és sebesülteket lecserélték.

A védők létszáma így a várban körülbelül 20 000 főre emelkedett.

A magyar haderő tartaléka ettől kezdve az ostrom végéig az a kereszties haderő lett, amely Kapisztrán vezetése alatt Zimonytól délre táborozott.

A tartalék bármikor kiegészíthette a várban harcoló bajtársait, ha arra szükség volt.

Veszélyeztették továbbá a szultáni had bal szárnyát, az anatóliai hadtestet. Ez a hadfelállás azért is előnyös volt a magyar csapatok számára, mert így egyszerre lehetett megoldani Nándorfehérvár katonákkal való további megerősítését és az oszmán had Szávára támaszkodó szárnyának a folyamatos veszélyeztetését.

A magyar hadvezetésnek az is nagy előnyt jelentett, hogy a keresztiesek létszáma egyfolytában növekedett, amíg a város ostroma tartott, s még az után is érkeztek mindenfelől önkéntes katonák.

A beérkező keresztések először Kapisztrán János előtt tisztelegtek, majd elfoglalták helyüket. Elsősorban magyarok, de idegen országok fiai is szép számban jöttek segíteni a nándorfehérváriaknak.

Tagliacozzo munkájából tudjuk, hogy 100 lengyel íjászt is felfogadott Kapisztrán János.

Az agg ferencesnek köszönhetően a zimonyi keresztéseknél rend és fegyelem uralkodott. *"Kapisztrán János atya -aki időközben elhagyta Nándorfehérvár várát - pedig ez alatt Zimonyban tartózkodott; hívta, várta és fogadta a keresztéseket, akik mindenfelől, a legtávolabbi helyekről is oda özönlöttek. A keresztések egyedül Kapisztrán atyának engedelmeskedtek mint kapitányuknak, sőt mint a pápa helyettesének; nem is csoda, mert attól a pillanattól kezdve, hogy Kapisztrán János gyújtó szónoklatára fölvtették a keresztet, készen voltak érte tűzbe, sőt halálba is menni. S midőn látták szemökkel, hogy úgy él az emberek közt, mint egy angyal, hogy mily csodákat művel a betegekkel, hogy mily készsége életét adni Krisztusért, hogy csak a fent levőket keresi, nem a földieket, hogy míg mások tétlenül állnak, ő mennyit fárad az ország szabadságáért, csoda-e ha csak neki akartak engedelmeskedni, ha őt, mint apostolt tisztelték, s őt annyira szerették, mintha az Isten rendelte volna nekik atyjuknak vezetőjüknek. Valóban ő volt az összes keresztések igazgatója, vezére, birája, kapitánya és parancsnoka."*

Az önkéntesek létszáma a július 14-i ütközetet követő napokban mintegy 27 000 főre volt tehető, bár Tagliacozzo szerint 60 000-en voltak. Ez a szám kissé túlzó, de tény, hogy állandóan növekedett a keresztés tábor létszáma Zimonyban az ostrom alatt. A magyar oldalon a várban állomásozó katonákkal együtt már feltehetőleg 47 000 fő állt fegyverben.

A július 14-e utáni egy hétben történt néhány érdekes eset, ami bizonyítja, hogy habár a harcok nem folytak teljes intenzitással, azért a szemben álló felek mindent elkövettek egymás megzavarására, s katonai vitézségének próbára tételére.

Egy alkalommal bizonyos Farkas nevű ifjú vitéz vívott meg jó néhány törökkel a vár előterében, ám végül meghalt.

"Azon a napon, midőn bejöttek a várba, látott János ur néhány törököt a vár körül járkálni, mintha csak bajvivásra akarnák ingerelni a keresztényeket. Megparancsolja tehát János ur néhány kíséretbeli vitézének, hogy fegyverkezzenek föl, s vivjanak meg a vár körül ólálkodó pogányokkal; ezen vitézek közül egy Farkas nevezetű ifju, Hunyadi belső embere elment tehát Kapisztránhoz és áldását kérte, mert mint mondá, Hunyadi parancsára meg akar vívni a törökkel. János atya kérdezte tőle: »Meggyóntál?« mire az viszonzá: »Meggyóntam és megáldoztam.« Erre aztán János atya megáldotta őt. Kimenvén tehát a várból az ifjú, vitézül küzdött a törökkel és néhányat megölt közülök, de végre ő is elesett. Halálát János ur nagyon megsiratta és sokat búsult kedvenc vitéze miatt. Ezt azért mondtam el tisztelendő atyám, mert akadtak néhányan, kik az igazság ellenségei lévén, azt merték állítani, hogy az ifju János atya parancsára hagyta el a várát és csatázott a törökkel."

De a két sereg, főként a keresztések s a török is "szórakoztatta" a másikat.

"Egy este például, hogy ráijesszenek a keresztényekre, holott ők voltak megrémülve, sűrű és nagy tüzeket raktak táborukban, mintha tudatni akarnák velünk, hogy már egész biztosan számítanak a győzelemre, mert a várfalak már egészen romban állnak. Másnap az Isten kapitánya, János atya viszonzásul megparancsolá, hogy a keresztény táborban gyujtsanak tüzeket; és az engedelmes nép annyi sok helyen, s oly nagy tüzeket rakott, hogy a keresztények által megszállt síkság az ő külön álló sok tüzeivel úgy tünt föl, mintha csak egyetlen egy óriási nagy tűz volna. János atya pedig a nagyvezér felé fordulva kiáltott: »Te nagy kutya! tüzzel akarsz minket elrémíteni? ijedjél meg te a tüztől, kit tűz fog elüzni, megszalasztani!« mintha csak előre tudta volna, mi fog történni. Így bátorította a népet, s arra tanította őket, hogy a törökök császárat csak »nagy kutyanak« hívják és rossz néven vette, ha valaki más néven szólította a török szultánt. Másnap este a török táborban különböző hangszereken zenéltek, s

oly nagy vígságot mutattak, mint akik már biztosak arról, hogy győzők lesznek és nem legyőzöttek. Erre aztán a keresztések kapitánya szent buzgalommal eltelve, megparancsolta kemény hangon, hogy mindaz, kinek hangszere van, éjjél után fujjon bele ijesztésül, s maradjanak ébren míg virrad, akiknek pedig nincs hangszerük, pajzsokat, vagy deszkákat üssenek botokkal, kövekkel, hogy így hatalmas és borzasztó zajt keltsenek; napfölkeltkor aztán mindannyian vígan lobogó zászlókkal álljanak a török előtt, hogy annak színlelt örömét lejjebb szállítsák.,,

Zolnay László: A magyar muzsika régi századaiból / Hadizenészeink a harctéren (1456)/

„Idézzük fel az, 1456. évi török elleni nándorfehérvári" ütközet sorozatnak néhány emlékét! Ez legplasztikusabb képe a középkori magyar (és török) hadizene harcászati szerepének ! Ezért legyen bocsánatos az író bűne, hogy ezúttal terjengősebb a kelleténél !

1456. július 2-án, Sarlós Boldogasszony napján érkezett Nándorfehérvárra - Belgrádba - a Kapisztrán János gyűjtötte kereszties segélyhad. A fanatizált keresztieseknek érkezését Szilágyi Mihály nándorfehérvári kapitány és őrsége nagyon várta. Hiszen híre járt, hogy II. Mohamed szultán mérhetetlen hadi erővel már meg is indult Nándorfehérvár ellen. Kapisztrán serege öt hajóval s a folyamparton vonuló gyalogsággal s lovasággal Pétervárad felől érkezett Nándorfehérvár alá. Seregei *zene- és énekszó* mellett vonultak be a városba. A tüzes ferences megérkezésakor misét mond, majd lelkesítő beszédet intéz a sereghez.

Ám nemcsak Kapisztrán csapatai vonulnak fel *zenével!* A lassan Nándorfehérvár alá gyülekező törökök is muzsikálnak! A török hajóhadnak hatalmas vezérhajója (a magyarok hamarosan elsüllyesztették) a legjobb s legügyesebb hajósokat s tüzéreket hordozta hátán.

„*Sok zászló és sok hangszer volt a fedélzetén. . . . Ez a hajó a többenél is vakmerőbb volt. . .*”
A vezérhajó ugyanis a keresztény seregeknek gúnyolása és ingerlése végen gyakorta megjelent a nándorfehérvári alváros alatt.

Kapisztrán seregének érkezése után pár nappal, július első hetében Ráckeve felől megérkezett Hunyadi János főserege is. Csatahajóit a Duna két partján lovasság kísérte. Ezek a bal és jobb parton haladó alakulatok s a vízi hajóhad *kürtjelekkel* tartották egymással a kapcsolatot.

Július 14-én vívják meg az első csatát. Erről Szeád Eddin török költő A történetek koronája című művében ekként dalol:

*. . . A trombiták harsogása, harci dobok ropogása
Betöltötte Keletet és Nyugatot,
A kardok csattogásának hangja
Az Ég kapujáig felhatolt: . . .*

Giovanni da Tagliacozzo ferences barát, Kapisztrán olasz kísérője írja :

„az összes keresztiesek, miután levelek, hírek, futárok útján értesítést kaptak, siettek a tisztelendő atyához. . . minden egyes csapat saját zászlaját hozta. A zászlóknak egyik oldalán a kereszt jele. A másikon Szent Ferenc, Szent Antal, Szent Lajos vagy Szent Bernardino (Kapisztrán kedvelt szentjének) képmása. Ézzel akarták jelezni, hogy Szent Ferencnek dicsó követője volt az, aki őket összegyűjtötte. . : hogy a kereszties sereg csak szegényekből s nem gazdagokból gyűlt össze. . . Minden egyes csapatont felszereltek *hangszerrekkell:* ezek az embereknek lelkesítésére szolgáltak. *Voltak ott trombiták., kürtök, dobok., hegedűk., csengettyű elég nagy számmal. Ezekkel aztán akkora zajt csaptak, hogy nemcsak embereknek, de állatoknak megfélemlítésére is és odacsalogatására is képesek voltak . . .*”

„Hunyadi Jánosnak parancsából *János testvér mellett – véges – végig két trombitás állott. Az ő trombitáiknak hallatára a keresztesek felébredtek, vigyáztak és felvidultak. A törökök ellenben félénkek, lehangoltak lettek.*”

„A keresztesek addig nem foglalták el helyüket, mielőtt a tisztelendő atya előtt körmenetben ne tisztelegtek volna. Amikor azután megáldotta őket, a kijelölt helyre vonultak, és elszállásolták magukat. És ezek az emberek olyan, vígan, örömmel és tüzes lélekkel jöttek, mintha csak lakodalomba sietnének. . . nem pedig a legvadabb törökkel való harcra. . .”

Ám bármilyen nagy is a lelkesedés, Hunyadi és Kapisztrán hadereje bizony maroknyi a török szultán főszeregének erejéhez képest.

Haselbachi Ebendorfer Erasmus fel is panasolja Ausztria krónikája című művében:

1. „Hol késik a Római Birodalom, hogy megfékezze a barbár népeket ?
2. Hol vannak legfényesebb választói, s retteget választófejedelmek?
3. Hol van Franciaországnak királya, aki elvárja, hogy a legkeresztényibb királynak nevezzék őt?
4. Hol késik Anglia, Dánia, Norvégia, Svédország királya?
5. A lengyelek? Meg a csehek?
6. Hol vannak Germánia és Skócia hatalmasai?
7. De imhol itt vannak a fegyverforgatásban járatlan jobbágyok, a patkoló kovácsok, takácsok, szabók és csizmadiák, tanítók és diákjaik. . .”³⁵

Bizony különös sereg ez ama „*dücső lovagkorban*” !

Tagliacozzo, így írja le őket:

„. . .mindnyájan, akik összejöttek, a köznéphez tartoztak: parasztok, szegények, papok, világi papok, tanulók, szerzetesek, különböző szerzetesrendeknek laikus testvérei, koldusok; Szent Ferenc rendjének terciáriusai, remeték.³⁶ Ezeknel - kivéve a várkatonákat – kevés fegyver vot. De már lovaik sem voltak, csak azok, amelyek élelmiszert hordtak. Lándzsákat sem láttunk náluk: Azok, akik páncéllal vagy más fegyverrel ékeskedtek, úgy tűntek, mint a Góliát ellen – Saul által – felfegyverzett Dávid! Azonban bőven ellátták magukat kardokkal, dorongokkal parittyákkal dobokkal – olyanokkal, mint amilyeneket a pásztorok hordanak –, pajzsa mindegyiknek volt. Akadt néme-lyiknél íj, pisztoly, kovás puska (*spingardae Plumbatae*), vashorog. Meghatottságodban - írja haza, Itáliába Tagliacozzo – sírtál volna Atyám, ha láttad volna a remeték rendjének perjelét, szerzetének hat tagjával ! Ők a hit iránt való buzgalmukban szinte égtek a vértanúság vágjától, és – reverendájuk alatt – vértben, karddal övezetten, fejükön sisakkal, karjukon pajzssal rohantak az ellenségre..”

A kereszteseknek világi papjai és szerzetesei gyakorta mondtak misét, és *szolozsmákat énekeltek*...

A török hamarosan általános támadásra készül. Ágyútüzüket Hunyadi és Szilágyi a fellegvárból viszonozza.

„*E veszélyes helyen* – írja a támadók dalnoka, Nesri –*Karadsa pasát egy ágyúgolyó találja, megitta a vértanúság serbetét*...”

A szultán felelete: Estére egész táborában *felharsan a muzsika*, „*Erre a keresztesek vezére* – írja Tagliacozzo – *szent haragra lobbant*, és megparancsolta: mindenki, akinek *valamilyen hangszere van, pontban éjfélkor szólaltassa meg azt!* Akinek pedig *nincsen az pajzsokat vagy deszkákat verjen bottal, kővel... hogy rémisztő és szívborzasztó zajt csapjanak.*”

Ez a lárma azután egészen reggelig tartott.

"Amikor azután megvirradott az Isten emberének (Kapisztránnak) parancsára a töröknek szeme láttára zászlóknak lengetésével vigadoznak.... *némelyek kürtöknek rivallására énekeltek, mások kiabáltak, megint mások táncra perdültek, vagy ég felé tárt karokkal ordítottak és ugráltak . . ezzel is igyekeztek a töröknek elbizakodottságát megtörni, bátorságukat lelohasztani, őket megfélemlíteni . .*

Itt Jézusnak nevét kiáltják az éjgig.
Ott Mohamedét hangoztatják. . . ”

Kapisztrán oldalán *a két magyar trombitás*. Előtte Péter nevű magyar nemes katona tartja zászlaját: ő vezeti Kapisztrán kétezer keresztesét a törökre.

Hunyadi János mögött a főemberek sorakoznak fel, bandériumaikkal. Ez az országos, a királyi hadsereg. Ott van Kanizsai László, Rozgonyi Sebestyén, Koroghi János macsói bán. Károlyi János is részt vesz a hadjáratban, szatmári inzurgensekkel.

1456. július 26-án a sebenicói püspök írja Budáról, hogy Bécsből is sokan érkeznek a török ellen. „Ma – írja – hetven jól fegyverzett diák érkezett Bécsből, s ugyancsak ma százötven pompásan felfegyverzett budai indult útnak. . . ” De érkeztek lengyel klerikusok, diákok is. „

A lélektani harcoknál azonban nagyobb küzdelem napjai érkeztek el. Az általános rohamra való előkészületeket jelezte, hogy a törökök készítik az utat " *..az ágakat, összehordják a szemetet, polyvát hoznak, trágyát, hamut gyűjtenek, köveket, rözséket halmoznak egybe, hogy ezekkel, midőn már a falak teljesen romokban hevernek, a nagy és széles sáncárckokat betölthessék és így szabad és egyenes útjuk legyen a várhoz.* ”

A következő napok még azzal teltek elsősorban, hogy a védők, ahol lehetett, kijavították a falak sérülését, míg a török folyamatosan ágyúzott. Hunyadi nem akart megkockáztatni egy általános kitörést a török sereg nagysága miatt, inkább átadta a kezdeményezést az oszmánoknak, s a kivárára rendezkedett be. A védők várták, hogy a szultán támadjon - mindenki tisztában volt a városban azzal, hogy Mehmed előbb-utóbb megindítja a rohamot.

A július 21-22-i éjszakai roham II. Mehmed szultán július 20-án, 17 napi ágyúzás után Ismail aga tanácsára abbahagyta Nándorfehérvár falainak lövetését.

Ez Konstantin Mihailovic szerint rossz döntés volt, amit a szultán meg is bánt. Minden bizonnyal annak ellenére nem volt jól előkészítve a vár a rohamra, hogy már majdnem teljesen lerombolták az oszmán ágyú. A vár ekkorra már komoly sérüléseket szenvedett: "Az összes falak már földig le voltak rombolva; a nagy torony (a fellegvár középkorban *Ne bojsa* néven emlegetett tornya), melyben az örök voltak, s ahonnan a nagy ágyúkövek hullási irányát jelezték, a közepén megrepedt. .." -jellemezte Nándorfehérvár sérüléseit Tagliacozzo.

Maga Hunyadi is komoly károkról számolt be az ostrom után a királynak és a nádornak írt leveleiben. Az újabb régészeti feltárások alapján M. Popovic azon az állásponton van, hogy a támadásnak kitett felsőváros délkeleti fala ugyan komoly sérüléseket szenvedhetett, de ez csak a déli kapu (Sahat kula -a mai Óratorony) környékén kimutatható. Ezen kívül az alsóvárosnak a barbakan körüli része és a nyugati alsóváros déli fala károsodott. Találatot kapott még a Szűzanya Mennybemenetele székesegyház melletti metropolita-palota, és talán a ferencesek temploma is. Az alsóvárosi épületek Popovic szerint a lövedékek röppályája miatt sérülhettek meg, mivel a golyók rendszerint túlröpültek a felsőváros délkeleti falán, és így az észak-nyugati falat és a városi házakat találták el.

Látva, hogy a szultán leállította a várfalak töretését és már az általános rohamra készül, Hunyadi abbahagyta a falak javítását és megkezdte a felkészülést a roham elhárítására.

"Midőn a tisztelendő atya (Kapisztrán) János úrtól megtudta, hogy a török végső rohamra készül, s hogy a vár rövid idő alatt török kézben lesz, az ellenség irányában is szeretetet akart tanúsítani, mert isteni sugallatra néhány keresztet vett magához és egy magyar szerzetes, névszerint Ferenc testvér, továbbá raguzi Sándor testvér és még egy másik Sándor nevű testvér kíséretében a Száva folyóhoz ment, s annak innenső oldalán a meder mellett megállva tolmács által hatalmas hangon a következő szavakat intézte a folyó tulsó partján táborozó törökhöz: « ti gonosz ellenségei Krisztus Urunknak! Mondjátok meg a ti legnagyobb kutyátoknak (a szultánnak), hogy mondjon le szándékáról, vonuljon el innen és hagyja békével a várat, mert ha ezt nem teszi, az Úr keze rövid idő alatt eléri, s kettős csapással sújtja, megszegyenül ugyanis, s kárt is szenved olyant, a milyent még keresztények részéről nem szenvedett az ő háza.» Mondta pedig ezeket a szavakat július 20-án, Mária-Magdolna vigíliája előtti napon. " -tudjuk meg Tagliacozzótól.

Az atyának azonban volt egy nagyon fontos feladata is, amivel Hunyadi János bízta meg. Méghozzá az, hogy mintegy 4 000 keresztet vigyen a várba a zimonyi táborból. Kapisztrán végül saját zászlaja alatt bevonult ezekkel az önkéntesekkel Nándorfehérvárba, majd a bent lévő sérült és beteg katonákat kivitte onnan, hogy ezzel is segítse a védőket. Érdekes, hogy a nők nem hagyták el a várat, hanem a citadellába húzódtak, mivel úgy vélekedtek, hogy ott nagyobb biztonságban lesznek. Végül Kapisztrán Hunyadi utasítására elhagyta Nándorfehérvárt, mert utóbbi tudta, hogy az atya segítsége nélkül a zimonyi kereszt tábort felbomlana a rend, s ő nem tudna onnan segítséget kérni, ha erre szüksége lenne. Ezért is volt fontos, hogy a stratégiai tartalékként kezelt kereszteseket olyan ember irányítsa, akiben megbízhat. Kapisztrán Hunyadi feltétlen bizalmát élvezte, akárcsak a hadvezér a ferences szerzetesét. Talán ez volt az egyik titka együttműködésük eddigi sikereinek. Kapisztrán pedig megértette Hunyadi céljait, s a parancsnak megfelelően cselekedett.

„A győzhetetlen padisah megparancsolta, hogy intézzenek rohamot. ..az ágyúkat helyükre állították és megtöltötték. Még azon éjjel mindenik szakasz külön vívóárkokba vonult s létrákat vivén a vár falához támasztották. Az éjet nagy erőfeszítéssel virrasztották át.,,

A szultán általános rohamának előkészületeit jól jellemzik a fenti sorok, ugyanis reggelre mindennel el kellett az oszmán seregnek készülnie, hogy a támadást megindíthassák. A katonák valószínűleg nemcsak virrasztottak, hanem pihentek is, hogy uralkodójuk gyorsan birtokába jusson a városnak, és így végére érjen hadjáratának. Ez akkor már azért is fontos volt neki, mert a török táborban járvány dúlt -ahogy arról már Brankovics György rác despota is beszámolt egy korábbi levelében -, tehát sürgőssé vált, hogy mielőbb elfoglalják a várat. II. Mehmedet az is motiválhatta a roham megindítására, hogy értesítették a pápai flottának a Dardanelláknál, a török tengerparti erősségek elleni támadásáról.

Bármi is volt a sietség oka, július 21-ére általános rohamot rendelt el a szultán Nándorfehérvár ellen.

"A törökök tehát eldöntötték egymás között, hogy a várat teljes erejükkel, s hatalmukkal rohanják meg; elhatározták, hogy azoknak, kik legelőbb jutnak a várba, a legnagyobb jutalmat adják, kik utánuk másodíknak jutnak be második jutalmat, s így tovább fokozatosan lefelé; eltökélték magukban azt is, hogy a legrövidebb idő alatt kezükbe kerítik a várat. ...Ugy készültek tehát, hogy sz. Magdolna vigíliáján - július 21-én -beveszik a várat; szegények nem gondoltak arra, hogy midőn a vár elfoglalására erősítik magukat, saját károkat, gyalázatukat és vesztüket készítik elő."

Éppen ekkoriban értesítette Don Juan de Carvajal pápai legátus Kapisztránt és Hunyadit arról, hogy amíg ő nem érkezik meg csapataival, addig ne bocsátkozzanak harcba a török ellen.

Tagliacozzo is ír erről munkájában, s meg is indokolja, hogy azért nem lehetett várni, mert a török támadott, s azonnal elhárítja a János atyát a legátus be nem várása miatt ért kritikákat,

ekképp: ". ..bizonyonyal szót fogadott volna a főtisztelendő követ urnak, mint a római pápának; mivel azonban Isten és a török harcra kényszerítették. ..", ezért a pápai legátus kérését nem tudta teljesíteni se Kapisztrán, sem Hunyadi János. ..

A harcok előtti éjszaka nyugalomban telt el mindkét oldalon. Végül érkezett július 21-e, az ostrom addigi legfontosabb napja -azt ugyanis mindenki sejtette, hogy aki ezen a napon győztesen kerül ki az ütközetből, az a végső sikert is eléri vagy elérheti. Az oszmán had már reggel felsorakozott a Nándorfehérvár előtti mezőn, s imádkozni kezdtek Allahhoz a győzelmes támadás reményében.

A vár védői is imára gyűltek reggel, kérték Istent, hogy segítse őket az eljövendő kemény harcokban a pogány törökkel szemben, majd hasonlóan a szultáni seregekhez, felsorakoztak a csatára. Az egész nap így telt el: az oszmán támadók és a nándorfehérvári védők farkasszemet néztek egymással. A nándorfehérváriak a falakon, a törökök a vár előtti mezőn. A szultán arra azonban ügyelt seregei felállításánál, hogy legyenek csapatainak tartalék hadosztályai is. E tartalékot az első vonal mögött állította fel, hogy a harcban elfáradó katonáit felválthassák, ha ez szükséges. Ezt a Hunyadi vezette magyarok is észlelték a várból, de egyelőre mindenki várakozott. Várt arra, hogy mit csinál a másik. A védők elsősorban arra, hogy a török megkezdje a támadást. Az oszmánok célja azonban a védők kifárasztása volt, mert az amúgy is gyenge magyar sereg elegendő pihentetett tartalék hiányában véleményük szerint így majd könnyebben veszít. A támadás elodázásának az is a célja volt, hogy a nagy meleg miatt amúgy is jobban kimerülő védők idegeit próbára tegyék, hogy egy teljesen kimerült és ideges ellenfelet győzhessenek le. Tudta ezt Hunyadi is, de semmit se tehetett a szultán terve ellen, hiszen a romos várfalak még mindig nagyobb esélyt nyújtottak a magyaroknak a győzelemre, mintha az országos főkapitány kitört volna csapataival és nyílt színen kezdeményez ütközetet. így jött el a délután, amikor a török végre megindította a vár elleni támadást. Az oszmán tüzéség valószínűleg ágyúinak zárótüzével vezette be a rohamot. Majd megindultak az akindzsik, akik rőzsével és mindenféle anyaggal kezdték feltölteni a várárkot. „S a katonák, rettentő nagy ujjongás után, futva és ordítva rohanának a lerombolt fal felé, a császárt megelőzve. És megrohanva a falat erősen viaskodának, erőszakosan be akarván törni.” -írta Kritobúlosz az általános roham megkezdésének pillanatairól.

Az árkokat feltöltő akindzsik voltak az elsők, akiket a védők golyó- és nyílzápora sújtott, de a lovaikról leszálló szpáhik és a janicsárok sem úszhatták meg a védők válaszát. A rettenetes hangzavart keltve érkező oszmánok támadását a védők egyelőre megállították a falaknál. Nándorfehérvár déli kettős falának romjainál öldöklő közelharccal vette kezdetét a csata, test test elleni küzdelem bontakozott ki a magyarok és a törökök között.

Mindkét fél elszánt volt. Jól tudták, ha győzni akarnak, nem hibázhatnak. A védők célja csak egy lehetett: megvédeni hazájukat a török hódítástól. S e megvédendő haza e pillanatokban Nándorfehérvár volt. E város jelképezte ezekben az órákban a Magyar Királyságot; ezért sem adhatták meg magukat, mert ha feladják a küzdelmet, akkor hontalanná válnak. A védőket eleinte segítette, hogy a közelharcban a török nem tudta kihasználni a nagyobb létszámából és a jobb felszereltségéből adódó előnyét. A küzdelem már több órája tartott a vár falainál, amikor a támadóknak végül sikerült áttörnie a védvonalon, és a felsőváros déli falszakaszain bejutottak a várba.

Ám a magyarok nem adták fel, elkeseredetten harcoltak tovább a felsőváros épületei közt a betörő ellenséggel. A támadók házról-házra juthattak csak előre a fellegvár irányába, hiszen minden egyes ház és utca a védőket segítette.

A védők viszont egyre csak fáradtak és fogytak: a várfalakon és a felsővárosban megvívott harcokban a keresztések és Hunyadi János zsoldosai is komoly veszteségeket szenvedtek el. Félő volt, hogy a vár védői kifáradnak, és Zimonyban várakozó friss, de harci tapasztalat nélküli csapatok nem tudják majd ellensúlyozni e gondot. A magyar sereg kifáradását mutatta az is, hogy az egyre jobban érvényesülő török túlerő elől a magyarok folyamatosan a fellegvár irányába hátráltak. Maga Hunyadi János a fellegvárban várta nehézlövességével a

fejleményeket, s amikor elérkezettnek látta az időt, mintegy 1000 lovas élén kitört a védett citadellából és a törökre rontott.

Sikerült is kiszorítania őket a felsővárosból, ekkor azonban Mehmed erősítést küldött nehéz helyzetbe került csapatainak, amellyel visszaszorította a fellelgvár felé Hunyadi, így a nehézlovasság ellentámadása megakadt.

Az ostrom ezen szakaszában "Corvinus bárhol is küzd, hol szóval, hol tettel segítséget visz mindenkinek, korholja a félénkeket és tunyákat, szidja őket, a serényeket magasztalja, a legbátrabbakat egyenként megdicséri, és biztatja, hogy vitéziül védelmezzék ezt a várost, a keresztény közösség bástyáját; emlékezzenek, hogy azokkal van dolguk, akiket azelőtt oly sokszor megszalasztottak, legyőztek, sokszor halálba kergettek, az előző ütközetben meg a Dunába veszejtettek; itt van az isteni segítség, itt van Jézus Krisztus, akinek nevében, vezérletévei, szellemében harcolnak. Maga köré gyűjti a veteránokat, mindenfelé száguldozik, rendbe szedi a sorokat, amint kell, a fáradtak helyébe pihenteket, a halottak helyébe élőket, a sebesültek helyett egészségeseket, a fegyvertelenek helyett fegyvereseket küld, mindenütt segít, ahol megszorulnak, beveti magát az ellenség sűrűjébe, visszaveri a benyomuló támadókat, teljesíti a legjobb parancsnok és katona kötelességét.,,

A védőseregben ott volt a vár hős parancsnoka, Szilágyi Mihály és Kórógyi János macsói bán is, akikért Kapisztrán így imádkozott:

"Szabadítsd meg Uram a te népedet!"

A védők erőfeszítéseinek dacára azonban a török megint a felsővárosban támadott, és végül ismét eljutott a fellelgvárig, ahol Hunyadi nehézlovassága összezárta sorait, majd megint kiszorította az ellenséget a városból. Ekkor már kezd beesteledni, de ez mit sem zavarja a szemben álló feleket. A harcok az éjszaka beköszönte után is folytatódtak a felsőváros égő házai és a közben meggyújtott fáklyák fényénél.

"A harcolók között iszonyú zaj volt; a váron kívül állók Mohamed nevét, a várban levők Jézus nevét kiáltották."

A harcok nagy intenzitással folytak, s úgy tűnt, hogy egyelőre nem bírnak egymással a szemben álló felek. Mehmedet emberei ekkor arról értesítik, hogy a várost (felsőváros) már szilárdan tartják, s esély van a vár (fellelgvár) elfoglalására is. Annak ellenére mondták ezt a szultánnak, hogy Hunyadi kétszer is kiszorította a törököt a felsőváros területéről. A török uralkodó parancsot adott, hogy a friss tartalékot vessék be és indítsanak újabb rohamot a vár bevételére. Ekkor már éjfél körül járt, s Hunyadi sem hagyta válasz nélkül ellenfele lépését: üzenetet küldött Kapisztránnak, hogy hozzon Zimonyból keresztéseket a várba. Célja a fáradt és sebesült katonák lecserélése volt, s bízott abban is, hogy lesz egy szusszanásnyi idejük a csapatoknak, hogy erőt gyűjtsenek a további harcokhoz. A török azonban nem várt -minek is várt volna? -a keresztések megérkezésére.

"Éjfél körül Mária-Magdolna ünnepén, harmadszor kísérelték meg a törökök a vár bevételét; az összes török sereg megrohanta a várat, különböző gépeket és eszközöket hozva magukkal; mindenfelől körülvették a várat, s a legádázabb harcra keltek. ..erősen ellentállottak, visszaiűzték az ellenséget, s kövekkel agyonsújtottak nagyon sokakat közülök; egymást gyámolították; a harcban részt vettek az asszonyok is, akik azonban nem gyöngé nőknak, hanem erős oroszánoknak látszottak; férfimódra felővezve, s férfias bátorsággal a harcoló férfiaknak nyilakat, köveket, s más harci eszközöket adtak kézhez, a férfiakat a védelemre, sőt a támadásra is lelkesítették, a sebesülteket a falaktól a vár belsejébe hurcolták, a nyilak vasát kézzel vagy fogukkal a sebekből kihuzták; úgy látszik a hadviselés ezen teendőiben igen jártasok voltak. Nem is csoda, ily nagy szükségben nem is tehettek mást, mint »Ex necessitate facere virtutem« -szükségből erényt gyakorolni -, mert ezen cselekedeteik által szemérmességüket, tisztességüket, szüziességüket védték, jól tudván, hogy elvesztik azt, ha török kezébe jutnak. A vár belsejében levő testvérek pedig mind buzgóbban imádkoztak."

Ez a támadás annyira váratlanul érte Hunyadi, hogy emiatt nem tudta összeszedni nehézlovasságát sem, és kijelenthető, hogy a hirtelen offenzíva miatt nagy zavar keletkezett a

védelemben. Ezt a török ügyesen használta ki, és egészen a fellegvár kapujáig jutott előre. A helyzetet a fellegvár nyitott kapuja is nehezítette, ami azért volt nyitva az ostrom ideje alatt, hogy Hunyadi a csapataival a megfelelő időpontban -amikor erre szükség mutatkozik -ki tudjon törni a törökökre. A másik célja az volt, hogy a védőknek legyen merre visszavonulniuk, ha erre szükség van. Nehezítette a helyzetet, hogy Kapisztrán keresztesei még nem érkeztek meg a zimonyi táborból. A keresztések késésében minden bizonnyal szerepet játszott, hogy éjfél tájt a sötétben már nehezebb volt áthajózni a Száván, s nyilván arra is vigyázni kellett, hogy az oszmánok ne hogy rájőjjenek a magyar hadmozdulatokra. Így a védőkre nézve kedvezőtlen helyzetben igen elkeseredett küzdelem bontakozott ki a fellegvár felvonóhídján a magyarok és a törökök között. A hídon folyó harcnak ekkor rendkívül nagy tétje volt, mert a felvonóhíd elvesztése esetén Nándorfehérvár fellegvára könnyűszerrel az oszmánok kezébe került volna. A támadók közben nem csak itt próbáltak meg bejutni a citadellába, ugyanis az ostrom ezen szakaszában az ostromlórak és a mászókötelek is előkerültek, hogy a fellegvár viszonylag ép állapotú falaira feljussanak.

A helyzet magyar szempontból válságosra fordult, a védők egyetlen kis megingása a fellegvár és valószínűleg az egész vár veszét okozhatta volna. Ők azonban már-már emberfeletti erőfeszítéssel tartották a citadella felvonóhídját: küzdött ott mindenki, aki élt és mozgott a várban, mert ekkor már nem volt hová hátrálni. És nem adták fel akkor sem, amikor a helyzet tovább romlott, s már öt török hadi jelvény éktelenkedett a várfalon. Miért is hátráltak volna?

Nehézségek adódtak, a helyzet súlyos volt, de a csata még nem dőlt el. Ahogy egyre több török jutott fel a falakra és egyre jobban szorongatták a fellegvárat, némi pánik érthetően eluralkodott a magyarok között, de szerencsére nem bomlott fel a védelem. Szilágyi Mihály állítólag már a menekülésen gondolkodott és a vár feladását javasolta, sőt –ugyancsak állítólag – Hunyadi katonái a kincseket kezdték el hajóra rakodni, hogy meneküljenek a várban levő többi nemessel együtt.

Tagliacozzo szerint „...a harmadik vár hátsó kapuján életüket megmenteni óhajtván, biztos helyre menekülni igyekeztek. ...”

Mi lehet igaz mindebből? Valószínűleg történtek előkészületek arra az esetre, ha a védők vereséget szenvednek. Abban azonban biztos vagyok, hogy sem Szilágyi, sem a többi vezető nem igyekezett elmenekülni a várból, amíg annak elvesztését megakadályozhatták. Az is valószínű, hogy a vezetők közötti beszélgetéseken felmerülhetett a város feladásának lehetősége. Lehet, hogy Szilágyi ezt az álláspontot képviselte, de biztos, hogy elfogadta azt, amit Hunyadi akart -mégpedig a küzdelem további folytatását a török ellen. E kritikus pillanatokban, amikor az oszmánok több helyen is támadták a fellegvárat, nyilván nem volt könnyen elérhető cél a győzelem. Sokan kilátástalannak ítélték meg a további ellenállást. Ez is okozhatta, hogy többen elhagyták őrhelyüket, és kezdett pánikhangulat kialakulni a védők soraiban, amit Tagliacozzo kitűnően szemléltet:

"... katonák menekültek, a várjobbágyok a Dunára futottak s a kik a kapún nem juthattak ki, a magas ablakokból vetették magukat le önként a Duna habjaiba."

Ekkor azonban két, ma már csodásnak tekinthető váratlan esemény történt a fellegvárban, ami véleményem szerint eldöntötte az éjszakába nyúlt csata végkimenetelét.

Először is a védők Kapisztrán Jánost vélték felfedezni azon öt ferences testvér között, akik a várban maradtak, amikor egyikük térden állva imádkozott a fellegvár valamelyik tornyának a tetején. A védők közül mind többen hitték azt, hogy Kapisztránt látják, és ez ekkor hatalmas lelkiert kölszönzött mindenkinek.

A küzdelem másik lélektani fordulópontja egy vitézhez köthető:

"Emlékeznek egy zászlóval odalopakodó törökre, aki gyorsan kúszott fölfelé a legmagasabb toronyra, hogy királyának jelvényét annak a csúcsára kitűzze, és ezzel bátorságot öntsön a többiekbe, akik még nem nyomultak be, hogy ők is jöjjenek a városba, a

magyart pedig le akarta hajítani, hogy a keresztényeket elcsüggyessze. Nyomban utánaered egy magyar, és mielőtt amaz a nemzeti zászlót ledobná, a torony tetején verekedni kezdenek. És mert a magyar másképp nem tudja megakadályozni, megragadja a törököt, és a legmagasabb csúcsról azzal együtt a mélybe veti magát."

...E két eset olyan erőt kölcsönzött a nándorfehérváriaknak, hogy talán nem volt a töröknek annyi katonája, amennyit le ne vágtak volna a védők ezekben az órákban. Akkor adott a Kapisztránnak látott ferences barát és Dugovics Titusz hőstette, hogy nem állhatott senki a magyarok útjába ezután.

A védők szerencséjére időközben megérkeztek a keresztések is Zimonyból, és sikeresen hadrendbe álltak. Hunyadi tehát felkészülhetett az újabb kitörésre a fellegvárból.

„Ekkor jelenik osztán meg János, embereivel együtt a városból hirtelen előrontva, s nagy riadással azonnal megzavará őket, és erősen megdöbbsentvén föltartóztatá tovább nyomulásukat. Ekkor osztán dühvel és bosszúval erős viadalra és nagy öldöklésre kerülnek, mind a nehéz gyalogság, mind a magyarok mind két részről dicsően küzdvén, egymással versenyezvén, és emberül viselvén magokat; amazok ugyanis azt hitték, hogy már körülbelül kezökben van a vár és szörnyű szégyennek tartották oda hagyni, a magyarok pedig szégyenlették, hogy megverjék őket és ilyen várost kiereszszenek kezeik között."

A harcok ettől kezdve jó irányt vettek a védők számára, mert egyre inkább felülkerekedtek a törökök felett. Annak ellenére sikerült ez, hogy továbbra is több helyen dúltak a harcok. Hunyadi ellentámadása sikeres volt, meghátrálásra kényszerítette a törököket a fellegvár felvonóhídjánál, így enyhült kicsit a nyomás. És a védők ezt ügyesen kihasználták, mivel összegyűjtöttek egy csomó rőzsét, szőlővenyigét s mindenféle éghető anyagot, amit kénbe mártottak és meggyújtottak, majd a felsővárosban harcoló török katonákra dobáltak.

„Midőn pedig hajnal felé azok a keresztések, kik a külső vár környékén voltak, látták és hallották, hogy mily ádáz tusa folyik a felvonó hidon, s hogy mily tenger sok török van már a vár udvarán, midőn látták, hogy a vár körüli árkok, sáncok tele vannak törökökkel, s hogy mily tömegesen tudnak be a törökök tartottak attól, hogy a törökök rohamosan növekvő számával szemben minden ellentállás lehetetlen lesz. Fogták tehát magukat, s mintha csak a Szentlélek sugallta volna nekik, kénbe mártott rőzsze, vessző, venyige nyalábokat, s egyéb könnyen gyúló és égő dolgokat meggyújtva és égve mindannyian egyszerre, mintha csak összebeszéltek volna és valamennyi nyaláb egy kézben volna, a sáncokban levő, s a bástya romokon fölkeszó törökökre vetették. Ó nagy Isten! Senki se menekült meg a tűztengerből; a kik a sáncokban voltak -s ki tudná megmondani számukat! - mind egytől-egyig tűzhalált szenvedett, egy se maradt életben. A kik a sáncokba le menni akartak, rémülten vonultak vissza: a kik pedig a várban már benn voltak, s személyharcot vívtak a híd birtokáért, midőn meglátták, hogy mily hatalmas tűzszlopok veszik körül mindenfelől, megrémülve abbagyták a harcot s iszonyú zaj között iparkodtak menekülni a várból; sokan elvesztve józan eszüket nagy zavarukban vakon ugrottak le a falakról a sáncokba, és nyomorultan pusztultak el ott a rettenetes tűzben; a kik pedig visszariadtak ettől a halálos ugrástól, azokat a vár udvaron lévő keresztések ölték le egy szálíg. A kik pedig még nem szállottak le a sáncokba, s a kik a sáncokban lévőknek kezére adták az ördögi szerszámokat, melyekkel harcoltak, látván a tűztengert, egekig érő ordításba törve menekültek ágyúikhoz, hol biztosmenedéket lelteni véltek."

A támadó török had valóságos csapdába került, hiszen Hunyadi és a kereszties csapatok közé szorult egy részük, míg sokan fennrekedtek a falakon. A török katonák ruhái könnyen tüzet fogtak, ez pedig döntően befolyásolta az ellenség morális állapotát. Lassan kitört a törökök között a pánik, hiszen akárcsak egy héttel korábban a folyami csatában, úgy most is vadásztak rájuk a keresztények. Azokat, akik nem égtek meg a tűzben, a védők hányták kardélre. A török had megfutamodott a városból, s így akkora zavar támadt az ellenség soraiban, hogy Mehmed egy ideig képtelen volt rendet teremteni az oszmán táborban: be kellett látnia,

hogy a további küzdelmet egyelőre nem folytathatja. Végül a szultán nagy nehézségek árán ráncba szedte csapatait a török ágyúk mögötti biztonságos táborában. Az oszmán sereg az ostrom kezdete óta másodszer szenvedett vereséget a magyaroktól Nándorfehérvárnál. Mire felvirradt a nap, a város megtisztult a támadó törököktől, de az előző délután kezdődött roham hallottai mindenkinek jelezték a harcok nagyságát.

"Az árkok és a sáncok tömve voltak török hullákkal, s a legkisebb tereken is sok összeégett törököt láthattunk, úgy hogy a hullák sokasága miatt akadályozva voltunk a járás-kelésben. Bizonyára itt heverték a legvitézebb, leghatalmasabb, legelőkelőbb törökök; a keresztények közül pedig 60-an szenvedtek vértanúhalált Krisztusért, de sokkal nagyobb volt a sebesültek és a sérültek száma. [...] Ő dicsőséges Atyám! Látnod kellett volna a nyilak tömkelegét, melyeket a törökök oly gyakorlottsággal löveltek a várba; a külső vár nagy udvara annyira el volt lepve nyilakkal, hogy a járó-kelők bárhova léptek, csak nyilakon járhattak. Midőn az asszonyok és mások a nyilakat összeszedték, csak úgy kötötték a nyilakból a nyalábokat, mint nádásban a nádkevét gyűjtik és készítik. A falak, vagyis jobban mondva, a falromok, a megmaradt gerendák, deszkák és faalkotmányok tele s tele voltak nyilakkal oly sűrűn, mintha mesterségesen kirakták volna őket." -írta Tagliacozzo a roham utáni állapotokról, a pusztulás és pusztítás mértékéről, a török erőfeszítések nyomairól.

Az oszmánok egyik legérzékenyebb vesztesége az a 400 janicsár volt, akik a roham alatt estek el. Maga Hunyadi úgy vélte, hogy a török mintegy 8000 embert veszített a 12 órányi küzdelemben, de a magyarok vesztesége is jelentős volt, s lényegesen nagyobb a ferences krónikás által említett adatoknál. A védők teljesen ki is merültek a hosszú harcban.

A július 22-i kereszties roham és a vár megmenekülése

Mire július 22-én felvirradt a nap Nándorfehérvár egén, a török már elhagyta a várat és visszahúzódott táborába. Az előző napi vereség miatt zilált oszmán haderőben II. Mehmed szultán csak komoly nehézségek árán tudott rendet teremteni. Ez teljességgel érthető, hiszen a hadjárat során folyamatosan kudarcok érték az oszmán hadsereget, amelyik az újabb vereség hatására egyre inkább kedvét veszítette, és a létszáma is már csak 50-55 000 lehetett az ostrom ezen szakaszában.

" Ezek láttára az egész török tábor a legnagyobb szomorúság és csüggedés fogta el; vakmerőségük megcsappant, dölyfösségük letört. Akadtak közöttük, kik így szóltak: »Távozzunk, mert a keresztények helyett az ő Istenük hadakozik. « A zavar nem szűnt meg köztük, a félelem nem hagyta el őket többé; megszűnt énekük, nem kiabáltak, csend uralkodik közöttük, a kürtök, harsonák, s egyéb zeneeszközök elnémultak."

A szultán azonban ezzel a hadsereggel próbálta meg céljait elérni, ezért is tett meg mindent hadereje megfegyelmezése érdekében. Az egyre fásultabb és fáradtabb seregnek egyelőre pihennie kellett, hogy újra támadhasson. Hogy biztosítsa serege nyugalma a magyaroktól, őrnájakat küldött ki, amelyek az oszmán tábor első vonalait felügyelték egy esetleges támadás ellen. Hunyadi is tudta, hogy a szultán csak kivár, de abban ő sem lehetett teljesen biztos, hogy újabb támadást fog-e rövidesen intézni II. Mehmed, vagy egyszerűen csak stratégiát vált és megpróbálja kifárasztani, esetleg kiéheztetni az őrséget. Ez utóbbira nem sok esély mutatkozott. Célja valószínűleg csak az lehetett, hogy időt nyerjen az újabb rohamhoz, hogy az oszmán erőket újra hadra tudja fogni.

Természetesen nemcsak Mehmed, hanem Hunyadi csapatai is kifáradtak az éjszakai harcokban, ezért a magyar csapatok számára is fontos volt, hogy kipihenhessék a majd 12 órás öldöklő harc fáradalmait. A sebesültek és a kimerült katonák helyét pihent keresztiesek vették át. A magyar sereg vezetését az a tény is nyugalomra intette, hogy maguk is hatalmas veszteségeket szenvedtek, hiszen a korábban még 47 000 főnyi védőseregnek már csak alig 40 000 katonája állt harckészültségben. Ha figyelembe vesszük azt is, hogy a harcokban elsősorban a képzett katonák estek el vagy sebesültek meg, akkor annak ellenére is megérthetjük Hunyadi óvatos lépéseit, hogy Zimonyban ebből a létszámból 15 000 főnyi

friss, pihent és tette kész kereszties várakozott arra, hogy harcolhasson a törökkel. Éppen az ő egyre fokozódó harckedvük és fegyelmezetlenségük jelentett kockázatot a magyar hadvezetésnek.

Hunyadi „...tartván attól, hogy a nagy öröm zavart, veszedelmet okozhat, mint az ország gondos kormányzója és főkapitánya megparancsolta Szilágyinak, hogy senkit se engedjen a Dunán és a Száván átkelni. Tartani lehetett ugyanis attól, hogy a keresztiesek roppant nagy, de tanulatlan és fegyvertelen sokaságát a kétségbeesett és dühbe borult török megtámadja és elpusztítja.

Különben is az volt Hunyadinak a véleménye, hogy a török újból megkísérli a vár ostromát. Óh nagy bölcsességű férfiú! Óh előrelátó óvatosságú vezér! Úgy akarta a törököt megalázni, hogy a keresztieseket romlásba ne döntse; csakhogy ez a dolog nem az emberi bölcsességgel, hanem isteni intézkedésesei dönt el. Hunyadi lelkére kötvén Szilágyinak a vár éber őrizetét, páncélba öltözött és két férfiú kíséretében csolnakon majd a Dunára, majd a Szávára ment; azt hitte ugyanis, hogy ezeket majd a török elzárja és hogy ezt a vízen jobban megfigyelheti, mint a várban. A keresztiesek azonban mind azt gondolták, hogy Hunyadi a várban van, hogy ott a török elleni intézkedéseket megtegye."

Az intézkedéseket a hadvezér meg is tette, s, hogy intézkedéseinek nagyobb súlyt adjon, halálbüntetéssel kívánta megtorolni, ha valaki megszegi parancsait -mindenkit el akart ijeszteni attól, hogy zaklassa a törököt.

A délelőtt viszonylagos nyugalomban telt el. A 12 órás küzdelem után még a legedzettebb harcos is pihenni kénytelen, ha tovább akar küzdeni. Nem vágyott a pihenésre viszont az a több ezer kereszties, aki Zimonyban várta a fejleményeket. A védők sikere annyira fellelkesítette őket, hogy azonnal harcba akartak szállni a török ellen. Nemhiába tiltotta meg a volt kormányzó, hogy bárkit átvigyenek a folyón az önkéntesek közül, ugyanis tudta, hogy ez a hadakozásban járatlan tömeg katasztrofális vereséget okozhat, ha valami rosszul süll el egy török elleni támadás esetén. Tudta Kapisztrán is, hogy féken kell tartsa keresztiesei törökellenes indulatát, hogy Hunyadi végrehajthassa tervét. Azt azonban senki sem tiltotta meg a keresztieseknek, hogy a török csapatokat idegesítsék. Sőt, maga Kapisztrán is híve volt annak, hogy a törökök ellen ilyen módon is harcoljanak. Ezért Kapisztrán a Száva torkolatáig vonult le keresztieseivel. Innen egyrészt jobban láthatták a várat s a törököt is. Talán Kapisztrán abban bízott, hogy a látvány segít lecsillapítani keresztieseit?

"E közben jött tisztelendő János atya, a keresztiesek kapitánya a keresztiesek egész seregével, elöl zászlójával és sok más magasra emelt lobogóval, különféle zeneeszközök hangja mellett s Jézus szent nevének hangos kiáltása közben s felállottak a Duna és Száva közti nagy síkon éppen ott, hol a Száva a Dunába ömlik. ott földbe tűzték zászlajaikat, kinevették az ellenséget s gyalázó szavakat kiáltottak át hozzájuk. A törökök pedig, jóllehet az ágyuk még kezeikben voltak s a keresztiesek egész szomszédságukban voltak, mégis úgy állottak ott, mintha a két fél között béke lenne; de nem így a keresztiesek, mert ezek bizony nem voltak csendben." A délelőtt mindezek ellenére elég nyugodtan telt el, talán ennek a két sereg közt történt kis viszálykodásnak köszönhetően is.

Dél körül azonban érdekes dolgok kezdtek történni. Nem tudni, miért, néhány kereszties kiszökött a várból. Hogy a védők kiszökődése pontosan miként következett be, azt ma már nem lehet rekonstruálni. S kár is lenne firtatni, kinek a felelőssége volt, hogy az a néhány önkéntes kijutott a várból. Minden bizonnyal számított, hogy Szilágyi Mihály várparancsnok még az éjszakai ütközet során megsebesült, és emiatt nem tudott kellő figyelmet fordítani az őrségre; az is elképzelhető, hogy az alacsonyabb rangú tisztak fáradtságuk miatt képtelenek voltak kellőképpen felügyelni a várőrségben levő keresztiesekre, hogy azok nehogy magánakcióba kezdjenek. Tettük mindenesetre teljességgel felelőtlen volt, mert nem lehetett kiszámítani a török csapatok reakcióját, másrészt pedig Hunyadi határozottan megtiltotta pár órával korábban, hogy bárki elhagyja a várat. Ezzel a tettükkel tulajdonképpen akaratkön kívül nemcsak a saját, hanem a várban lévők életét is veszélybe sodorták. Azonban az

események olyan irányt vettek, aminek következményeként e fegyelmezetlenség hasznára vált a vár védőinek.

E pár keresztes valahol a vízivárosnál szökött ki Nándorfehérvár várából, hogy különös és hajmeresztő akciójukkal meglepjék a törököket. Céljuk valószínűleg csak az oszmán hadak idegesítése és egyéni dicsőségük növelése volt. Olyan helyen mentek ki a várból, amelyet a keresztesek is láthattak a Száva túlszárnyáról, ahonnan délelőtt a törökkel folytattak verbális háborút Kapisztrán János vezetésével. Csodák csodájára e felelőtlen védők rögtön el is foglaltak egy dombot a vár és az anatóliai hadak tábora között, nagyjából a mai belgrádi vasútállomástól délre.

Turszun bég így kommentálta az eseményt munkájában:

"Ekkor az okosak - azon elv értelmében, hogy a harc: ravaszság - jónak találták, hogy a hitleneket ki kell csalni nyílt térre. Tehát parancs adatott, hogy a sereg a vár falától kimerültséget színlelve húzód-jék vissza. A hitlenek részességükben és elbizakodottságukban egészen biztosan mondták, hogy a török meg van verve s még a halott is fölmászván a résekre, a várból kiözönlöttek és megrohanták az iszlám seregét."

Az nyilvánvaló, hogy a törököknek valahogyan meg kellett magyarázniuk a délben kezdődött eseményeket, s Turszun bég, mint olvashattuk, a török ravaszságával indokolta a keresztesek támadását.

Ez az öt íjász azonban, akik kiszöktek, vélhetően az elfoglalt dombról elkezdtek nyilazni azt a néhány akindzsit, akik az oszmán hadsereg első vonalát őrizték.

"A váron kívül egyszerre csak megjelent egy íjjakkal és nyilakkal fölfegyverzett keresztes csapat, melyet hirtelen nagyszámú török lovasság lándzsával kezében támadott meg; a keresztesek azonban, kik egy emelkedett földhányáson állottak, íjjaikról nyilakat kiröpítvén csakhamar visszaverték őket; a törökök hátat fordítva menekültek, de a folyton repülő nyilaktól megsebesülve nagy zavarban értek vissza övéikhez; más törökök pedig, kik a keresztesekre rohanni igyekeztek, midőn Kapisztrán atya hangos kiáltással Jézus szent nevét hívta segítségül, a keresztesek pedig utána kiáltották Jézus nevét, megrémülve estek le lovaikról; másoknak pedig a lándzsa esett ki kezéből, ismét másoknak meg a lovaik rogytak térdre; nem is csodálandó ez, hisz Pál apostol szerint ezen szent névre »minden térd meghajlik. «

Tiszteletreméltó Atyám! A legszentebb nevet oly erős hanggal kiáltották, hogy azt gondolta az ember, menydörgés van, midőn Kapisztrán atya szavára az összes keresztesek egyszerre, egy szívvel lélekkel kiáltották az édes Jézus szent nevét. A várparancsnok tudtán kívül még sok mások is mentek ki a várból, kik a törökök mellé érkezve, nem lett semmi bántódásuk a töröktől, hanem a legnagyobb biztonsággal sétáltak az ellenség szeme előtt; a kik először mentek ki, úgy látszottak, mintha fegyvereket tartottak volna maguk előtt, sértetlenek voltak, mintha angyalok volnának, habár egészen embernek látszottak; valóban angyalok voltak ők, kik hírül adták a keresztényeknek, hogy még az nap győzelmet fognak a pogányon aratni, s ez által csalogatták a keresztényeket, hogy még az nap küzdjenek meg a törökkel."
-írta Tagliacozzo a július 22-i, mindent eldöntő nap váratlan eseményéről.

Nem tudni miért, de az a pár akindzsi megfutamodott a kicsinyke magyar csapat elől, még az sem segített rajtuk, hogy az anatóliai beglerbég a segítségükre küldött 200 szpáhit.

Az eseményeket látva egyre több keresztes szökött ki a várból, hogy veszélyben levő társaiknak segítséget nyújtson, vagy, hogy részesévé válhasson a küzdelemnek. Azonban a keresztesek lelkesedése nemcsak a várban érte el tetőfokát, hanem a Száva túlszárnyán levő társaiknál is. Lassan Kapisztrán jelenléte sem tudta lecsillapítani a zimonyi táborban levő keresztesek harci kedvét. Azonban az ő átkelésük a folyón egyelőre elmaradt.

A kibontakozó csatát figyelő Kapisztrán Giovanni da Tagliacozzóval, Ambrogio d' Aquila baráttal és zászlótartójával, egy bizonyos Péter nevű magyar nemessel ugyanis csónakba szállt, hogy megpróbálja a várbeli kereszteseket visszatartani, a Száva és a Duna közti

földnyelvnél állomásozóknak pedig megtiltotta, hogy átkeljenek a folyón. Attól félt, hogy a keresztések sokasága irányíthatatlanná válik és mindegyikük rátámad a törökre, ő pedig nem akarta Hunyadi parancsát megszegni.

„Midőn tehát, a mint mondtuk, a közel jövő nagy győzője és ellenség tiprója átkelt, két társával s a zászlóvivővel a folyó felől a vár felé igyekezett éhgyomorral, minthogy már több napon keresztül alig evett valamit és a sok dologtól kifáradtan; egész éjszaka ugyanis éber volt s ide-oda járt kelt; több napja már, hogy annyi ételt se vett magához, a mi egy kis gyermeknek szükséges és több éjszakát egészen átvirrasztott. A napnak 16. órája volt. Midőn azok, a kik a váron kívül voltak s kik először mentek ki a várból, a tisztelendő atyát észrevették, örvendezve futottak atyjuk elébe. A kik pedig a várban voltak, bár parancs szerint nem volt szabad; a romokon keresztül, a falak résein, a kapuk alatt a tisztelendő atyához futottak; sokan sereglettek így Kapisztrán atya köré: Kapisztrán pedig a sáncokhoz érve látta és nézte a csodálatos dolgokat, melyek az elmúlt éjjel és reggel történtek; látta a török hullák rengeteg sokaságát, melyek összeégve és semmivé téve hevertek ott a tűz eloltása után is, és meggondolván azt, hogy mily borzasztó veszedelemtől szabadult meg az elmúlt éjen a keresztény világ, összetett kézzel égre emelt szemekkel dicsérte Istent, hálát adva s egyre ismételve eszavakat:

„Ki a kezdetet adta, a befejezést is meg fogja adni.”

Állott pedig akkor a vár, jobban mondván a vár sáncok és az ágyúk között. A törökök pedig Kapisztrán láttára mind inkább félni látszottak, visszahúzódtak táborok felé, uralkodójukhoz és a nagy bombavető ágyúkhöz, s készülődtek a védelemre, ha netán a keresztények rájuk támadnának vagy az ágyújokat elvenni akarnák; fegyvert fognak, puskáikat felszerelik, szuronyaikat előveszik.”

A várbeliek viszont úgy gondolták, az atya azért jött, hogy az élükre álljon a szultán elleni harcban. Kapisztrán János eleinte megpróbálta csillapítani őket, de látva, hogy ez nem sikerül - sem ő, sem tolmácsa, Pál székesfehérvári kanonok nem boldogult a keresztések meggyőzésével -, szabad folyást engedett az eseményeknek. Mondván: megadja magát a sorsnak, és az isteni gondviselésre bízva mind a maga, mind a keresztések életét és az ütközet végkimenetelét. Ebben bizonyára a Kapisztrán által a várban látottaknak és fáradtságának is szerepe volt. Az idős atya összeszedte erejét, és mintegy isteni sugallatra a fanatizálódott tömeg élére állt, hogy élete legjelentősebb cselekedetét véghezvigye. Ekkor már délután 6 óra lehetett, és Kapisztrán a köré sereglett mintegy 1000 keresztessel megkezdte azt a támadást, amelyhez fogható ritkán történt a magyar és a világtörténelemben. A sereg élén Kapisztrán János botjára támaszkodva haladt előre. E botra volt rávésve Jézus szent neve, s " *...ezzel a bottal kezében haladt kimerülten folytonos virrasztás és szünet nélküli fáradozása miatt, folytonosan kiáltva Jézus szent nevét. ...*"

Szilágyi ekkor már riadóztatott mindenkit a várban, s megpróbálta Hunyadit előkeríteni, hogy valahogyan kezelni próbálják a kialakult helyzetet, hiszen közben a Száva túlsó partján állomásozó kereszties csapatok is megkezdtek a folyón való átkelést. Minden bizonnyal önhatalmúlag döntöttek így, nem várva meg Kapisztránt, hogy mit is tegyenek -és jól is tettek, hogy nem várokoztak az atya utasítására, hanem csatlakoztak támadásához. Féltő volt, hogy a vár ható török ellentámadásban a János atya vezette kereszties had hamarosan felmorzsolódik, és ez a vár elvesztését is okozhatja. Hunyadi bizonyára észrevette, hogy valami történt, mert a Száva-parton álló keresztiesek egyszer csak elkezdtek átkelni azon a 200 hajón és bárkán, ami a rendelkezésükre állt. Közben Szilágyi még megpróbálta Kapisztránt visszatartani a támadástól, mikor meglátta az eseményeket a vár egyik tornyából, ahonnan így kiáltott felé: *"Ne menjetek el atyám, ne menjetek el, mindnyájan el fogtok pusztulni!"*

-de szavait az idős ferences atya nem vette figyelembe, vagy nem is hallotta. Közben a keresztiesek létszáma nagyjából 2000 főre növekedett. Az anatóliai hadtest már-már hitetlenkedve figyelte, hogy ez a kevés fegyvertelen ember meg akarja őket leckéztetni. Várták hát a törökök a fejleményeket, de arra, ami bekövetkezett, nem számítottak. Kapisztrán már-már hadvezéri erényeket megcsillogtatva felismerte, hogy ha az egyre

szaporodó létszámú, de nagy összevisszaságban rohamozó seregét rögtön az anatóliai hadtestnek vezeti, akkor mindannyian vértanúkká lesznek, de a csatát elvesztik. Ezért, hogy csapatát megkímélje, rézsút balra fordult a kereszties sereggel, és az anatóliai hadtest előtt felállított ágyúk ellen vezette katonáit. *"Látván őt közeledni az állomásbeli törökök, s hallván a kiáltozást megrémülten futottak a biztosabb helyekre és a jobban megerősített ágyúkhöz; mire az első ágyúkat könnyű szerrel foglalták el a keresztények.,,*

E sikerben az is jelentős szerepet játszott, hogy a "török" tüzérek igazából keresztény zsoldosok voltak, akik eddig nem kerültek szemtől-szembe a védőkkel, s nyilván sokkolta őket a lehetőség, hogy a rohamozók árulóként fogják őket kezelni, ha valamelyikük fogságba esik, ezért inkább a menekülést választották, hiszen ez a harc számukra nem jelentett sokat. Miért is áldozták volna életüket a szultánért? Kapisztrán tehát kihasználta a török tüzérség megrémülését, s a sikerrel megerősítést kapott a harc folytatására.

A támadóvá előlépett kereszties csapatok rögvést elfoglalták a második, s nemsokára a harmadik ágyúállást is.

..A csata közepette Jézus nevét kiáltozták rendületlenül. "Az oroszlánhoz hasonlóvá változott János atya pedig, a törökök színe előtt véghetetlen örömeinek nyílt és hangos kifejezést adva a harmadik nagy ágyú álláshoz sietett, melyek több rendbeli különböző őrséggel voltak megerősítve. Ezen az állomáson a nagy ágyú védelmére sok puska és nagyobb védelmi eszköz szolgált. Ez az állomás nagy sáncokkal, földhányásokkal volt körül kerítve, miért is ide a török sereg közelsége, s a nagy erődítések miatt a keresztiesek egy része ily kevés létszámmal félt menni. De a rettenthetetlen kapitány, többed magával, kiket a nyerendő zsákmánnyal és haszonnal lelkesített, zászlaja alatt Jézus sz. nevének hatalmas hangoztatásával bátran neki ment a harmadik állomásnak; midőn ezt a törökök látták, szegények vas szegekkel beszegezvén az ágyúk nyílásait, hová az égő kanocot alkalmazni szokták, éktelen lármával, mintha csak önön magukat átkozgatók volna, ott hagyva ágyúkat és sok mindent, mit leírni nem is lehet, jajveszékelve vonultak vissza a császáruk táborába. Ó Jézus Krisztus félelmetes szent neve! Ó fegyvertelen agg János atya, ki teljes vagy a szentség minden kegyelmével! Ó csodálatos ereje a szent keresztnek, melynek jelével a tisztelendő atya, a keresztiesek mind, s maga a zászló is megjelölve vala! Ó Jézus édes neve! Ó szent Bemardin, kinek képe a lobogóra volt festve, a mint kezével Jézus szent nevére mutatott, mit látván a törökök, annyira megrémültek."

Így írt Tagliacozzo, akitől érthető, hogy az egekig magasztalja Kapisztrán hőstettét.

A keresztiesek sikeresen támadták meg az anatóliai hadtestet, amely érdemben nem tudott reagálni az offenzívára. A helyzet ekkor a török számára kezdett válságosra fordulni, hiszen az utolsó, a harmadik ágyúállás elfoglalásával a keresztiesek az anatóliai hadtest táborának közelébe értek, s ennek elfoglalása több mint érzékeny veszteséget okozott volna II. Mehmednek. Legfőbb gondja már az volt, hogy a keresztény tüzérek menekülésükkel a muzulmán katonákat is magukkal rántották, így pánikot okoztak a török balszárnyon, az anatóliai hadtestben.

Eközben Hunyadi János is visszatért a várba Kórógyival egyetemben, hogy gyorsan megkezdje előkészületeit egy azonnali kitörésre, ha a hadi helyzet megkívánja azt. Erre rövidesen szükség is lett.

Turszun bég szerint a szultán a következőket mondta a harcok közben az egyik török további visszavonulásra buzdító állítólagos ötletére, hogy

"Az én szokásom az előrenyomulás, az ellenségé pedig a hátrálás.,,

Vagyis Mehmed szándéka egyértelmű volt: visszaverni a keresztiesek támadását addig, amíg nagyobb kárt nem okoznak haderejében. Tétlenkedésre nem volt sem ideje, sem kedve II. Mehmed szultánnak, ezért nyomban megindult csapataival, hogy az addigra már az anatóliai hadak táborának szélét fosztogató több ezres kereszties hadtól megtisztítsa seregének bal szárnyát. Maga Kapisztrán eközben egy dombon vetette meg a lábát, s onnan buzdította további harcra a keresztieseket. Biztatott mindenkit, hogy folytassa a küzdelmet a törökök ellen, akik beszéde közben egyre jobban megközelítették a keresztieseket.

A török ellentámadásról Tagliacozzo a következőképp számolt be:

"Elöl mentek a török nyilasok; utánuk a lovasok lándzsát tartva kezükben, mások pedig hüvelyéből kihúzott kardot, vagy más sebejtésre alkalmas eszközt tartván kézben jöttek mint az ordító éhes oroszlánok; bár minden keresztényt elakartak pusztítani, de mégis leginkább a tisztelendő atyát, az ő legveszedelmesebb ellenségüket akarták elpusztítani nyilakkal vagy más öldöklő eszközzel. A tisztelendő atya pedig, a keresztények vezére, még mindig ott állott a magaslaton, közel a törökhöz, mindenkinek szeme előtt s mintegy nyilaknak kitett céltábla, imádkozott, kiáltozott, kezeit majd összetéve az ég felé emelve, majd meg kereszt alakjában kiterjesztve s szorongó vágyakozással várakozott a vértanú halálra. A törökök pedig igyekeztek öt nyilal, puskával eltalálni, őt megölni, de a nyilak, mintha szél hajtotta volna őket el a helyes irányból, a tisztelendő atyát kikerülték, mintha csak észszel bíró lények lennének s a tisztelendő atya iránti tiszteletüket akarnák kifejezni; oly sűrűn repültek a nyilak, hogy mi alig láttunk mást, csak repülő nyilakat. Azt hiszem tisztelendő atyám! (Marchiai Szent Jakab) hogy a legkiválóbb csoda volt az, hogy sem János atya, ki oly közel állott a törökhöz s még hozzá szabad helyen, a többiek közül magasan kiválva, -sem pedig zászlaja, melyet kibontva a törökök színe előtt lobogtattak, meg nem sérült a nyilak oly rengeteg sokaságában; midőn az említett kanonok úr, hogy János atyát a nyilak özönétől megvédje, pajzsát János atya elé tartotta, az szent haraggal ellökte maga elől a pajzsot, nehogy a vértanúság elnyerésében megakadályozza. Isten népe pedig, mely János atya körül állott, a törököt oly közel maga előtt látva, a hit iránti buzgóságban erősödve, az Isten iránti tisztelettől lelkesítve Krisztus ellenségeit nyilazta, lövöldözte, hajította, kövezte, levágta, keresztül döfte, megsebezte, megölte lefejezte, vízbe fullasztotta, mialatt a tisztelendő atya, mint egy második Mózes összetett kézzel, égre emelt szemekkel állt mozdulatlanul és imádkozott; midőn aztán Jézus szent nevét mint valami igen erős ifju, harsányan kiáltozta, s arra mindannyian, kik a várban és a Száva melletti táborban voltak, hangosan feleltek, a törökök egyszerre hátat fordítottak."

Ezzel teljesen ellentétesen látták a török krónikások az eseményeket. A keresztések
". ...a tábor nagy részét kirabolták volna, hacsak a császár -II. Mehmed -körötte lévő csapatokkal hirtelen közzéjük nem ront és föl nem tartóztatja rohanásukat. Ki is erősen harcolva dicsően megszalasztja és egész a falig üzi őket, irgalmatlanul öldökölve és gyilkolva, és nagyon vitézül erőt vévén rajtok visszanyomja és újra berekeszti őket a városba. Ekkor oztán maga is fölhangy az üldözéssel és visszavonul táborába. S nem igen sokat raboltak el a táborból, minthogy a császár hirtelen rajtok ütött s megszalasztotta és üldözte őket."

Bármennyire sikeres is volt a szultán támadása a gyenge, rosszul felszerelt, de létszámában egyre népesebb kereszties csapatok ellen, mégis hiba csúszott a kivitelezésbe. Valószínűleg a kapkodás miatt egy nagyon nagy katonai baklövést követett el Konstantinápoly meghódítója: minden őrizet nélkül hátrahagyta az ágyúkat! És a várban lévő Hunyadi János ekkor már készen állt 10-12000 fős seregével a Nándorfehérvárból való kitörésre, hogy segítséget nyújtson Kapisztrán csapatainak.

Nem tudni, hogy Mehmed számított-e arra, hogy a védők egy gyors kitöréssel kívánnak majd a kereszties csapatok segítségére sietni, de az tény, hogy teljességgel figyelmen kívül hagyta ennek eshetőségét, amit a tüzéség védelmének elhanyagolása is mutat. A magyar támadás végül bekövetkezett: Hunyadi csapatai élén kitört a szorongatott erősségből, hogy mentse a helyzetet, hiszen időközben kemény támadás közepette találták magukat Kapisztrán kereszties egységei. Jó helyzet felismerésének köszönhetően Hunyadi János kihasználta, hogy II. Mehmed fedezet nélkül hagyta hátra tüzéségét, ami megpecsételte a török sereg sorsát. Az is Hunyadinak kedvezett, hogy a keresztiesek helyzete miatt a szultánnak balra kellett fordulnia csapatával, hogy az anatóliai hadtest sátrai felől támadó kereszties haddal szembeszállhasson, így viszont II. Mehmed csapatának jobb oldala védtelenül maradt, s felkínálta magát a várból jövő ellentámadásnak.

Kihasználva az ágyúállások védtelenségét, Hunyadi azokat a török vonalak áttörése után el is foglalta. így a csata végkimenetele tulajdonképpen el is dőlt. Miután magyar kézre kerültek az

oszmán tüzérség ágyúí, megteremtődött annak a lehetősége, hogy az ostromló törököket a védők támadják, s ezzel végleg átvegyék a kezdeményezést az ütközetben. Hunyadi nem is tétlenkedett, hanem az ágyúállások elfoglalása után támadást vezetett a kereszteseket erőteljesen támadó török ellen. A lassan már egy napja talpon levő védők minden erejüket összeszedték, hogy ebben az utolsó csatában döntésre vigyék a magyarok és az oszmánok közötti harcot. Nem számított a fáradtság és a sebesülés sem -katonáink tudták, eljött a pillanat, amely megváltoztathatja az ostrom menetét. Mintha megelevenedett volna a bibliai Dávid és Góliát története, mert a magyar, szerb és még sok más nemzet fiaiból álló had Dávidként küzdött a rettegett óriás Góliát ellen. Hunyadinak sikerült a szultáni hadakat két tűz közé szorítania.

E pillanatokat jegyezte fel a már sokszor idézet Tagliacozzo:

"Midőn a törökök rengeteg sokasága emelt lándzsával, sőt a kar alá szorított, dőfésre kész lándzsákkal gyors lovakon rohanva, a rettenetes lovak okozta zajban kiáltozva támadni akartak, a tisztelendő atya Jézus kiáltására -ó csodálatra méltó nagy Isten -hirtelen leesett a lóról; némelyek a lovak alá kerültek, némelyeknek akarata ellenére kihullt a lándzsa a kezükből, mások lehajtott fővel csüngtek a lovakról le, mások annyira elgyengültek, hogy lovaikat kormányozni nem tudták, vagy ha lóról le estek, a földről fölkelni nem voltak képesek. És ez nem is nagyon csodálandó; mert hitelt érdemlő jelentés igazolta, hogy Isten szolgálójának arcáról fénylő sugarak löveltek le, melyek rettenetes villámként sújtották le a törököket, utána pedig rémes sötétség következett: ez a dolog méltán rémítette tehát meg a törököket, s elmondhatták magukról:

»Félelem és reszketés jött rám és sötétség borított be engem". Nem mertek helyből mozdulni sem. Látták pusztulásukat és romlásukat, s minthogy azt elhárítani nem tudták, már mondogatták egymás közt: »Jaj nekünk, mert a keresztények helyett az ő Isteniük küzd" s így zavarukban tétlenül vesztegeltek. S midőn már nagy tömegben álltak közel a keresztényekhez, úgy hogy számuk meghaladta a keresztényekét, akkor is kevélységük megtörésére az történt, hogy Krisztus fegyvertelen népe, véghetetlen bizalommal eltelve (...) végre vas vagy fa kalapácsokkal melyek kezeiknél voltak, halálra sebeztek vagy megölték őket."

Így tudhatjuk meg a ferences szerzetestől a török roham összeomlását, amiből arra is következtethetünk, hogy már ekkor bevethette Hunyadi a törökök kisebb ágyúit Mehmed csapatai ellen, hiszen miért írta volna, hogy Kapisztránból fénylő sugarak pusztították az ellenséget. A szultáni csapatok ellentámadása ekkorra már összeomlott, de azt azért meg tudták akadályozni, hogy a magyar csapatok tovább fosztogassák az anatóliaiak táborát. Az ehhez szükséges török visszavonulással viszont tulajdonképpen végérvényesen eldőlt a küzdelem. Mehmed új támadásra készülve megint hadrendbe állította embereit. Saját testőrségét is beosztotta a janicsárok mellé, s újra megrohmozták a magyarokat, akik most már mintegy 30 000 katonát állítottak szembe a szultán 40 000-es csapataival. Ebből a támadásból öldöklő harc bontakozott ki a nándorfehérváriak és a török között. A szultán megindult csapataival, hogy visszafoglalja elvesztett ágyúit, de Hunyadi és Kapisztrán visszaverték az oszmán csapatokat, miközben nemcsak a török ágyúkkal, hanem Szilágyi Mihály parancsára a nándorfehérvári lövegekkel is tűz alá vették a szultáni sereget. A keresztény tüzérség óriási pusztítást végzett a török csapatokban, akik olyan

"... szorosan és közel állottak egymáshoz, hogy egyetlen löveg sem esett rájuk anélkül, hogy kárt ne tett volna bennük. A tisztelendő atya pedig folyton azon az említett magaslaton állott egy helyben, szemeit és kezeit az égre emelve, míg a várból a buzgó Mihály ur parancsára az ágyúkat kezelték; a nagy ágyúk borzasztó kövei a keresztények fölött sűrűn elrepülve a csomóban álló törököket nyomorultan elpusztította, úgy hogy egyetlen löveg, vagyis kő által, minthogy az helyről helyre szökdécselt, több török és több sátor pusztult el."

Ekkor már hatalmas veszteségeket szenvedtek a szultáni hadak, de II. Mehmed nem az az ember volt, aki feladja a harcot. ő továbbra is harcolni akart, még annak ellenére is, hogy Ismail janicsárága és a görög félsziget meghódítója, Turakán bég is elesett a harcokban. A janicsárágára állítólag neheztelt Mehmed, mivel a janicsár hadtest felbomlott a harcokban,

még korábban pedig, az általános roham előtt, elhamarkodottan javasolta a vár ágyúzásának leállítását. S ezért 6, félve attól, hogy kegyvesztett lett a szultánnál, belevetette magát a harcba, ami közben hősi halált halt. Nyilván a janicsár hadtest felbomlása is hozzájárult a szultán második támadásának összeomlásához. A török had újra visszavonult, s az oszmán táborban most a pasáknak kellett úrrá lenni valahogy a helyzeten, hogy uralkodójuk tovább folytathassa immár kilátástalan küzdelmét.

A magyar csapatok most a ruméliai hadtestet is megtámadták. Ez már a teljes oszmán hadsereg megsemmisülésével fenyegetett, amitől az a 6000 szpáhi mentette meg a szultánt, akik a július 14-i ütközetből megmaradt hajókat őrizték. És a küzdelem még mindig nem ért véget, mert Mehmed megmaradt katonáival újra vissza akarta foglalni a korábban elvesztett ágyúkat.

A janicsárokból és testőrségéből álló csapathoz még néhány harcképes egység, és valószínűleg az a 6000 szpáhi is csatlakozott, akik az imént beavatkozva megmentették a szultáni sereget a katasztrofális katonai kudarctól.

Újabb rohama jól indult Mehmednek, mert csapatai sikeresen áttörtek az ágyúkhöz vezető sík területen, de elfoglalni nem tudták az állásokat, mert a magyar csapatok sikeresen ellenálltak. Közelharc alakult ki, amelyben maga a szultán is részt vett, aki a harcok alatt már több magyart is megölt –ahogy arról a török történetírók munkáikban megemlékeztek -, ám ez alkalommal Ő sebesült meg. Ezzel kiesett a harcok további menetéből az az ember, aki semmi esetre sem volt hajlandó feladni egy percre sem a harcot. Seregei viszont ekkorra már teljesen felbomlottak és megkezdték visszavonulásukat az oszmán táborba. ott már nem a harcok további folytatása volt a még élő pasák között a beszédtema, hanem a mielőbbi elvonulás Nándorfehérvár falai alól. Belátták, hogy ezzel a demoralizálódott hadsereggel képtelenség lenne folytatni a harcot.

A csata azonban még ekkor sem fejeződött be, mert újabb magyar támadás kezdődött. Hunyadi megpróbálta kihasználni, hogy a Duna mellett horgonyzó oszmán flottila védtelenül maradt, ezért a visszavonuló oszmán sereg mellett balra fordult és rajtaütött a török hajók kikötőjén. A hajósok előbb menekülni próbáltak gályáikon, végül kiugráltak a hajókból és felgyújtották azokat, nehogy a keresztények kezére jusson flottájuk. Ezzel a tulajdonképpeni harcok lezárultak és Nándorfehérvár megmenekült attól, hogy a török uralma alá kerüljön, akárcsak három évvel korábban a Bizánci Birodalom székhelye, Konstantinápoly.

A török táborban eddigre már másfajta készülődés vette kezdetét.

"Amig Isten segedelmével a dolgok ily szerencsés lefolyást nyertek, azalatt a törökök a távolban a sátrakat bontogatták, a szekereket készítették elő, zsákokat, élelmiszereket gyűjtöttek, s jajgattak folyton félelmükben, szegyenükben, és a nagy kárvallás miatt, melyet fegyvertelen néptől oly rövid idő alatt szenvedtek."

Az esti sötétség beköszöntével a magyar csapatok is abbahagyták a harcokat, de hogy ez mennyire nehezen ment nekik, azt a példázza a legjobban, hogy maga Kapisztrán János is a várba sietett Szilágyi Mihály várparancsnokhoz, hogy ott beszéljen Hunyadival a harcok azonnali folytatásáról. Azonban csak Szilágyival tudott beszélni Kapisztrán.

"Minthogy János ur nem volt akkor jelen, Szilágyival beszélt, de Mihály ur egy lengyel pap tolmácsolásával így válaszolt János atyának: Magyarország soha még ellenségén ily győzelmet nem aratott, s ily nyereséget nem kapott, s nyilvánvaló, hogy isteni erővel, s a tisztelendő atya érdemeiből esett meg e győzelem. Ha azonban ennek a fegyvertelen és tapasztalatlan népnek megparancsolják, hogy üldözze a törököt, soha oly szegylene és kára nem volt és nem is lesz az országnak, mint ez lenne, s mindezt tisztelendő atyának rónák föl; hozzátette még, hogy Hunyadi Jánosnak is bizonyára nem tetszene a tisztelendő atya indítványa."

Kapisztrán belátta, hogy Szilágyinak igaza van, és nem várta meg, hogy a Duna-parton levő Hunyadi visszatérjen a várba, hanem azonnal intézkedett a keresztetek lecsillapításáról és az erődbe történő visszahívásáról. Felállt a várfalra és egy Balázs nevű magyar barát tolmácsolásával visszahívta a kereszteteket. Igaz, most is akadt néhány, akit nem érdekeltek a parancsok, de őket a törökök "mártírrá tették" -ami végleg lecsillapította a kedélyeket, és a magyar had visszahúzódott Nándorfehérvár várának romos falai mögé. Amíg a keresztetek győzedelmesen bevonultak a várba, addig Hunyadi a török hajóhadtól visszatérőben beszögeztette az oszmán ágyúkat és összeromboltatta a sáncokat. Ő még tartott a szultán haderejétől korábbi tapasztalatai okán, de a keresztetek már örömmünnepet ültek a vár falai között.

"E nap estéjén a várban és a keresztények táborában kimondhatlan öröm, ének, tánc, ugrálás, harangzugás, zene volt; abban a reményben voltak a keresztetek, hogy szabad lesz a törököt üldözőbe venni, s őket teljesen elpusztítani, s mindannyian harcra felszerelve állottak, mint az oroszán a zsákmányra készen, s mint a hadi elefántok a vértől pirosan."

A török sereg készülődése nem tartott soká azon az éjszakán, hiszen - ahogy Bonfini is írta - a törökök jól tudták, mi az az egyetlen dolog, amit tehetnek.

"A török megérti, hogy a várostól számtalanszor visszaverték, az ázsiai tábor és a hadifelszerelés odalett, hát éjnek éjszakáján Macedónia felé veszi az útját. Néhányan azt mondják, hogy miután nyíllövéstől sebesülve félholtan a táborba visszavitték (II. Mehmedet), egy darabig csak hevert; a törökök felszedték a táborokat, és a császárt Sarno városához vitték, attól tartva, hogy halála másnap mindnyájukat pusztulásba sodorja; miután Sarnónál valamelyest magához tért, érdeklődött a háború kimenetele felől; erre elmondták neki, hogy az ázsiai basa és szinte az összes előkelő elesett, a hadsereg nagy része elpusztult, Curtcidoas testőrparancsnokot a falaknál megölték, és az ellenség a teljes fölszerelést megkaparintotta; erre mint mondják, oly nagyon elkeseredett, hogy a fájdalmas élet helyett mérget kért, és amikor ezt a barátai megtagadták, felgyújtotta a tábort, riadtan és összerokadva szégyenteljes futásnak eredt, úgy, hogy nem jött oly merészen, mint amilyen zavarodottan távozott, és az; aki a világ félelmének nevezte magát, egy kis seregtől vereséget szenvedett. Többen beszélnek, hogy Ázsia basája, akinek Karadzsa volt a neve, néhány nappal korábban, a hadieszközök körül halt meg, mert a városból eltalálták. Az ostrom negyvenhatodik napján tehát Fejérvár inkább mennyei, mint emberi segítségnek köszönhetően kiszabadult a törökök kezéből. Igaz, hogy mindkét részen igen sokan estek el, mégis többen haltak meg a törökök közül; sokan azt mondják, hogy az ellenségből negyvenezer veszett oda, néhányan húszezerről beszélnek, vannak, akik azt állítják, hogy csak négyezer. De hogy mekkora volt ez a vereség, megmutatja a hatalmas király futása. A törökök sem kételkednek abban, hogy óriási volt és hihetetlen, sőt, azt hiszik, hogy közülük sokat az istenek öltek meg azon a napon és nem is a keresztények, ugyanis sok halott testét seb nélkül találták meg, miért is úgy gondolták, hogy nem földi, hanem mennyei erő végzett velük."

Bonfini véleményétől merőben eltérően látta a nándorfehérvári ostromot **Turszun bég.**

"Az iszlám népének ünnepe volt ez. A várnak elfoglalása már gyenge támadással is lehetséges lett volna, de az éj beállott és a kegyes padisah megelégedett ennyi diadallal. Szolgáim fáradtak, sokan pedig sebesültek; »a várat, mint vadat már megsebzettem nyilammal, bármikor döglik is meg«, mondá és egy újabb hadjárat édes reményével megindította a sereget."

Szeád-Eddin kicsit másként látta a vereséget.

"Minthogy ez erős várnak elfoglalása a dicső Szuljmán szultán öfelségének volt szánva, azért Ebulfeth Mohammed gházi -már Kosztantinie meghódítója levén – ebben nem arathatott sikert. Látván tehát, hogy az isteni segély közreműködése elvonatott tőle s hogy tervével a sors végzése nem egyezik össze: a körülményektől kényszerítette épen s egészségesen visszatért szultáni székhelyére"

Az ostrom véget ért, Hódító Mehmed szultán legyőzött!

Szentkláray:

A szultán a (korábbi) kudarc hatására még nagyobb erővel lövette a már teljesen elpusztult várat. Július 20-án az ágyúk elhallgattak, eljött a döntő roham ideje. A vár inkább mezőnek látszott, mint várnak. Július 21-én, késő délután kezdődött az általános roham. A túlerő megtörte a védőket, a támadók benyomultak a külső várba. Hunyadi a belső várból páncélosaival visszaverte őket, azok ismét támadtak, és két ízben a vár belsejében szemtől szemben harcoltak egymással.

Szilágyi már a vár kiürítésén gondolkozott, de Hunyadi a további védekezés mellett döntött. Mehmed éjjel tájban ismét a várra küldte katonáit. Sokan már a vár belső falaira is feljutottak. A kaputornyon egy lófarkas zászlót készült kitűzni a szultán egyik katonája, de Dugovics Titusz, aki Hunyadival már Várnánál is vele harcolt, rávetette magát és a mélybe rántotta.

A védők kénbe és szurokba mártott égő rőzsét dobtak az ostromlókra, akik 22-én hajnalban látván, hogy mindenünnen tűztenger veszi őket körül, iszonyú lármával menekültek a vár alól. A keresztések déltájban többször kitörtek a külső várból és megtámadták az ozmánok balszárnyán álló anatóliai seregrészt.

Ezen felbuzdulva a Száva túlsópartjáról az ott várakozó keresztések az átkeltek, hogy csatlakozzanak hozzájuk. Az ozmánok, ágyúikat fedezetlenül hagyva indultak ellenük, hogy elsöpörjék őket. Hunyadi felismerte az alkalmat, nehézlovasaival kicsapott a várból, elfoglalta a szultán ágyúit, és az ozmánokat saját ágyúikkal lőtte a ruméliai seregrészt is megbontva. A szultán hősiességgel küzdve, maga is megsebesült, még a flotta maradékának őrzetére rendelt 5000 szpáhival helyreállította arcvonalát. Az éjszaka leple alatt azonban a harcokban és a pestistől megtizedelt hódítók táborát bontották és elvonultak.

Július 22-dikén ismét büszkén lengett Magyarország zászlaja Nándorfehérvár ormán. A kereszténység védbástyája meg volt mentve.

A nándorfehérvári vízi és száraz győzelem, egyértelmű volt akkor a haza megmentésével, a keresztény világ felszabadításával.

A Duna hullámain júl. 14-kén történt hajócsata Hunyadinak egy jól kiszámított taktikai intézkedésén alapult.

Elősegíté sikerét részint a magyar hajóhadnak a naszádok irányításában tanúsított gyakorlottsága, és az összeütközés közben rendíthetetlen bátorsága, az al-tiszai és dunai vidék lakosainak mintegy hagyományként morális és physikai sajátosságukká vált tetterő, részint azon kedvező helyzet, miszerint a magyar hajóraj rohamának súlyt kölcsönzött a Duna folyamiránya:

A vízi győzelmet egészen Nándorfehérvár hajórajának kell tulajdonítani, mely nemcsak hogy az ellenség szemeláttára szerelte föl magát s indult el a város lövegeinek oltalma alól, hanem mit sem gondolva a török tartalékhajók melletti tűztelepekkel, mitsem gondolva azzal sem, miszerint a török flottillának zöme nálánál feljebb evedzett, és csak részletének lefelé fordulása volt volna szükséges arra, hogy általa végkép elnyomattassék; azzal sem gondolva, hogy vízár ellen dallazva a kormányosok harcz fordultával nehezebben adhattak egyhangzatba hozható irányt a hajóknak: a vett utasításnak egészen megfelelt, és mind a támadáskor, mind a csata hevében kiváltképpen azon taktikailag ügyes kanyarodáskor, melylyel a

magyar hajóhad által visszavert török flottillát oldalba foghatta, eléggé nem magasztalható dicsőségben részesült.

A győzelem utáni napok Az öröm mámorban eltelt éjszaka után valami megfoghatatlan csodában volt részük a keresztényeknek július 23-án, a hajnali órákban, miután felvirradt a nap.

A török elmenekült! -kiálthattak fel ekkor sokan, hiszen ez volt az a bizonyosság, amit Hunyadi is keresett még az elő nap, a csata után.

Amikor Kapisztrán meglátta a török üres táborát, a fellegvárba sietett, hogy ott Szilágyival, Hunyadival és Kórógyival közölje a hírt.

S valóban, a szultán, Konstantinápoly elfoglalója kénytelen volt fejet hajtani a védők hősiessége előtt. Kénytelen volt, mert mást nem is tehetett, ugyanis 1456. július 21-22-én, három heti ostrom után legyőzte a Hunyadi vezette magyar had.

Így Magyarország kulcsát Hódító Mehmed nem vehette birtokba, hogy e kulccsal kinyissa „Európa védőbástyájának kapuját”.

A török-magyar háborúk történetében másodszor veszített szultáni had magyar sereg ellenében, s mindkét alkalommal Nándorfehérvárnál. Míg 1440-ben a Tallóci Jován vezette védők hónapokig álltak ellent II. Murád szultán csapatainak, addig Hunyadiéknak mindössze három hét elég volt a győzelemhez. A diadalhoz, amelyre méltán kapta föl a fejét egész Európa. Nemhiába, hiszen egy főleg paraszti had legyőzte az akkori világ legerősebb seregét, az oszmán birodalomét.

És a " *...hosszú, verejtékes, kegyetlen ütközet után a szétzúzott sereg Krisztus katonáinak hátat fordítva, szörnyű vereséget szenvedve, összes puskáját, ágyúját, hadigépét és -eszközait hátrahagyva, gyáván megfutamodott az éj leple alatt.*" -írta az elvonulásról I. Mátyás 1460-ban az itáliai fejedelmeknek és városoknak küldött levelében. Ebben a király megemlékezik a szultáni had hatalmas veszteségéről, ami elsősorban emberéletben volt nagy, s csak másodlagos a hadianyag.

Hunyadi János elvesztése.

Maga Hunyadi János V. Lászlónak küldött jelentésében is említést tesz a török hatalmas veszteségeiről. Leírja, hogy a török gyalogság nagy részét legyőzték, rengeteg oszmán főember meghalt, s tudtára adja az uralkodónak, hogy a magyar csapatok is jelentős embervesztést szenvedtek el.

Szentkláray:

„A győzelem és a szabadság hősei odavesztek! Hunyadi aug.11-én a Mohamed serege által terjesztett pestisnek esett áldozatul. Kapisztrán rövid napok múlva követte őt a halálba! „

Jelenlegi ismereteink szerint II. Mehmed hadseregét a következő veszteség érte Nándorfehérvárnál július 4-től 22-ig: 24-35 000 ember, szinte a teljes vezérkar (Taji Karadzsa ruméliai beglerbég, Ismail janicsár aga, Turakán bég). Az oszmánok embervesztését korábban elég tág határok között tartották számon, aminek az oka minden bizonnyal az volt, hogy minél nagyobb számot állítottak, annál inkább növelték a keresztények dicsőségét. Ennek tudható be, hogy 2000-től 100 000 főig terjed egyes elbeszélések szerint ez a szám. III Callixtus pápa egyik levelében arról tesz említést, hogy a szultán csapatainak fele elesett. Brankovics György szerb uralkodó úgy tudta, hogy mintegy 24 000 katonája esett el II. Mehmednek a visszavonulásban, de Brankovics szerint a harcokban is elesett ugyanennyi török. Erről Kapisztrán is beszámol III. Callixtusnak írt levelében.

S még a szultán életrajzírója, Kritobúlosz is nagy veszteségekről ad hírt munkájában.

A XV. századi történetírók közül Bonfini 40 000 elesett törökről ír, de leírja, hogy emellett 20 000-ről s néhányan 4000 főről is beszélnek. Thuróczy ugyancsak általánosságban beszélt a török veszteségről.

Giovanni da Tagliacozzo arról írt, hogy az ostrom után a várban és a csatamezőn 5000 török halottat találtak, de több más forrásra hivatkozva más adatokat is közöl, amelyek szerint csak a janicsárok közül esett el 5000 (!), míg 24 000-re teszi Hunyadi, Szilágyi és Kapisztrán adatai alapján a török veszteségét; szerinte ettől azért több eshetett el} 13 Nicola da Farra is 24 000 elesett törökről számolt be.

A későbbi korok történetírói szerint több tízezer török katona esett el.

Hammer szerint 24 000, amiről Horváth Mihály is említést tesz, de ő nagyobb számot is közread, a 40-50 ezres veszteséget sem zárta ki a források alapján. Teleki József, Szalay László és J. A. Fessler szerint 40 000 török veszett oda Nándorfehérvár ostromakor.

Tehát a Kulcsár Péter által és általam (Cseh Valentin) is említett 35 000 főnyi török veszteségnél több biztosan nem volt, míg minimálisan 24 000 oszmán eleste biztosra vehető, vagyis a kb. 30 000 –mint középérték -a szakirodalom alapján reálisnak mondható.

Emellett a hadianyagban mérhető vesztesége is hatalmas volt a szultánnak. Tulajdonképpen a teljes ostromtüzérségét elvesztette, amiről Hunyadi is említést tett július 24-én a Garai László nádorhoz írt levelében.

Tagliacozzo beszámolójából kiderül, hogy hátramaradt 22 nagy bombavető ágyú, rengeteg kisebb löveg, előkészített és előkészítetlen kövek garmadája, rengeteg vas, fa- és ércszekér. Mária-Magdolna templomáról leírja, hogy telve volt kötelekkel, nyilakkal, íjakkal, lóporral, vas- és faeszközökkel, ezek azonban a tűzben elpusztultak. Ezt Mihajlovic munkája is megerősíti. Ezen kívül jónéhány leégett gályát találtak a Duna-parton, míg a csatamező tele volt oszmán lobogókkal, edényekkel, fával, ruhákkal, ékszerekkel, szertartás könyvekkel, posztókkal, bútorokkal, lószerszámokkal és különféle állatokkal: ökrökkel, bivalyokkal, tevékkel. Hadieszközökből is számos hevert még szanaszét a szerzetes beszámolója alapján: pajzsokkal, vértékkel, puskákkal, karabélyokkal és pisztolyokkal volt tele a mező. E fegyvereket Hunyadi az ostrom utáni napokban díszes külsőségek közepette bevitette a várba.

Az oszmán hadak mellett azonban Nándorfehérvár védői is komoly veszteségeket szenvedtek el, amint arról a beszámolókból is értesülhetünk.

Tagliacozzo szerint csak 300 volt a veszteség, de ez a szám bizonyára magasabb, hiszen tudjuk, hogy csak az utolsó két napon több ezren halhattak meg. Azt is leírja, hogy Kapisztrán a hősi halált halt keresztényeket három nagyobb tömegsírba temettette el. A magyar részről elesettek létszáma 3 043 volt az ostrom alatt, vagyis elsődlegesen az utolsó napok harcaiban estek el ennyien, mert szerintem ettől valamivel nagyobb lehetett ez a szám. Ahogy Peter Eschenloer is vélekedett, hiszen ő 15 ezer főre tette a keresztények közül elesettek számát. Valószínű, hogy jelentős veszteség érte a védőket is, amit Hunyadi július 24-ei, a királynak írt győzelmi jelentése is alátámaszt.

A diadal után sem Hunyadinak, sem Kapisztránnak nem volt ideje a győzelmet ünnepelni, ugyanis sürgősen meg kellett oldaniuk a csatater megisztítását, nehogy kitörjön egy nagy pestisjárvány, ami könnyen szétterjedhetett volna az egész országban. Ezért is volt baj, hogy a martalócok rengeteg török sírt feltörték és kifosztottak, ugyanis ezzel elősegítették a már az ostrom alatt is tomboló járvány terjedését. A halottak nagy száma miatt mindenkit nem is tudtak eltemetni, ezért mintegy négy napon át (!) nagyon sok embert a Dunába dobáltak, hogy így szabaduljanak meg a járványveszélytől.

A legnagyobb gond mégis a keresztésekkel adódott. Ők már akkor lázongani kezdtek, amikor 22-én este Kapisztrán kihirdette, hogy nem üldözik tovább a törököt. Ez másnap csak fokozódott a csalódással, hogy igazán sok elvihető értéket nem hagytak hátra a törökök, mert kincseik nagy részét elégették.

A helyzetet súlyosbította, hogy a keresztések és Hunyadi katonái között már az ostrom során ellentétek alakultak ki, most az előbbieket úgy tartották, hogy a győzelem csak és kizárólag nekik volt köszönhető. A kialakult feszültséget a következő, a keresztések táborában közzétett sorok is jól szemléltetik:

"A Krisztus ellenségei fölött kivívott győzelem után, midőn meghallották a keresztések, hogy nem szabad nekik a futó törököt üldözni, a mit nem a legjobb szívvél vettek tudomásul,

követelték, hogy a győzelem, melyet az Ur a tegnapi napon adott nekik, nem valami magyarországi előkelő zászlós ur érdeme, hanem kivivatott Krisztus Jézus legszentebb nevének és szent keresztjének ereje és Kapisztrán János tisztelendő atyánk érdemei, verejtéke és iparkodása által. Midőn a körülállók ezt hallották, egyesek igen megharagudtak és felzúdulva meg akarták támadni a banditorokat. A tisztelendő atya ezalatt János urral a hajón állott és vele titkos beszélgetést folytatott, de észrevette, hogy forrongás van a nép között, s mint-hogy Hunyadi ur nem akarta elhagyni a hajót, ő maga titkon a partra szállott és a nyugtalanság után tudakozódott; majd pedig a banditorokat megfeddvén a zavargást lecsillapította és mindenkinek csendet parancsolt. Ha János atya hamarjában ott nem terem, bizonyára sok keresztet megöltek volna."

A katonák Hunyadi parancsára türtőztették magukat. Kapisztrán -minden bizonnyal Hunyadival megállapodva -hazaküldte a keresztteseket, hogy megakadályozza egy parasztfelkelés kirobbanását, ami azonnal háttérbe szorította volna a kivívott győzelem jelentőségét.

II. Mehmed szultánt nagyon lesújtotta a vereség, hiszen olyan ellenféltől kapott ki, akit az Oszmán Birodalom rettegett haderejének illő lett volna legyőznie.

Nemhiába írta Thuróczy e gondolatait a török vereségéről:

Hódító (II.) Mehmedet ". ..aki hencegő lélekkel és gögös szemmel uralkodni akart az egész földkerekség felett, az Isten ítéletére egy parasztkból álló sereg, amely inkább a sarlóval tudott bánni, mint a fegyverekkel, legyőzte."

A sebesült szultánt emberei a közeli Zsarnó várába vitték. Ott tért magához és tudta meg seregének a vesztét, az elesett vezéreiről szóló híreket és a hadianyagban elszenvedett veszteségeit. Ez annyira elkésérítette Konstantinápoly meghódítóját, hogy meg akarta mérgezni magát -amint arról Bonfini munkája alapján korábban már beszámoltunk -, de e szándékáról végül letett és futásban levő serege után ment. A szultán haragja a vereség miatt azonban utolérte azt az öt kémet, akiket Mahmud nagyvezír küldött Magyarországra még az ostrom előtt, hogy kipuhatolják, hogyan állnak Hunyadi előkészületei, milyen ellenállás várható majd. II. Mehmed úgy vélte, hogy kémei félrevezették, és emiatt szenvedett hatalmas vereséget a Hunyadi és Kapisztrán vezette magyaroktól Nándorfehérvár alatt.

A fejvesztve menekülő török had egészen Szófiáig futott, ahogyan azt a korabeli híradásokból tudni lehet, ahol II. Mehmed szultán utolérte csapatait, s vélhetően a sereg megtizedelésével rendet teremtett. Majd visszavonult téli szállásra Drinápolyba, a birodalom fővárosába.

A győzelem hírére elmúlt a félelem, az emberek örvendeztek, „örömtüzeket gyújtottak, hálaadást, körmeneteket, hálaadó miséket tartottak szerte Európában”, sok országban.

Zolnay László: A magyar muzsika régi századaiból / Hadizenészeink a harctéren (1456)/
„...A kivívott korszakos, világraszóló nándorfehérvári győzelem híre csakhamar elterjedt Magyarországon s Európában, Mindenütt a legnagyobb örömet, megkönnyebbülést keltette. Budán – a hír öröme – megszólaltak a harangok ;
örömtüzeket gyújtottak a budai hegyekben, hogy másokkal is tudassák Magyarországnak megszabadulását. .

És búcsúzóul e nagy diadal néhány maradandó zenei emléke :

a pápa elrendeli, hogy augusztus 6-át az egész keresztény világ ünnepelje meg. Elrendeli, hogy déli egy órakor mindenütt harangszó figyelmeztesse a hívő világot : imádkozzanak a Jézus nevében elesettek lelke üdvéért. .¹

Az erre a napra szolgáló officiumnak imáit maga a pápa írta meg; az énekeket Aeneas Sylvius Piccolomini, a későbbi pápa szerzette”

1456. augusztus 6. a győzelem híre Rómába érkezik:

III. Callixtus pápa emlékéremet veret és a győzelem emlékére az „Úr színe változása ünnepét rendeli”, azt a csodás eseményt a Tábor hegyén, (görögül: metamorphószisz; latinul: transfiguratio) amit a keresztény teológia Jézus isteni dicsősége megmutatkozásának nevez.

„Az Úr, miután megfeddte őket, maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost, és „felvitte őket egy magas hegyre, a hagyomány szerint a Tábor hegyére, és szemük láttára elváltozott: arca fénylett, mint a nap, ruhája pedig féhéren ragyogott, mint a fény. És íme, megjelent előttük Mózes és Illés, és beszélgettek Jézussal. Péter ekkor megszólalt, és ezt mondta Jézusnak: Uram, jó nekünk itt lennünk. Ha akarod, készítek itt három sátrat: egyet neked, egyet Mózesnek és egyet Illésnek. Még beszélt, amikor íme, fényes felhő árnyékolta be őket, és hang hallatszott a felhőből: Ez az én szeretett Fiam, akiben gyönyörködöm, reá hallgassatok! Amikor a tanítványok ezt hallották, arca borultak, és nagy félelem fogta el őket. Ekkor Jézus odament, megérintette őket, és így szólt hozzájuk: Keljetek fel, és ne féljétek! Amikor föltekintettek, senkit sem láttak, csak Jézust egyedül. Miközben jöttek lefelé a hegyről, megparancsolta nekik Jézus: Senkinek se mondjátok el ezt a látomást, amíg fel nem támad az Emberfia a halottak közül.”

1480. oszmán partraszállás Itáliában

II. Mehmed 1480-ban Rodoszt támadja majd az oszmán flotta elfoglalja Otrantó városát. A szultán ugyanis hídfő-állást kívánt létesíteni az Itáliai-félszigeten. Otranto ekkor a Nápolyi Királysághoz, Mátyás apósának birtokához tartozott. Otranto visszafoglalása összefogásra ösztönözte az egyébként egymással nem túlságosan jó viszonyban álló Pápai Államot és a nápolyi királyt. Mátyás is küldött segítséget apósa számára, így az 1481. márciusában ostrom alá vett város 1481. szeptemberében megadta magát.

1500. a 'Milleniumi Szent év',

Az oszmánok újra mozgolódnak.

Nyugat Európába szárazföldi támadásuk iránya ismét a Magyar Királyság és „kulcsa” Nándorfehérvár.

V. Sándor pápa érzékeli a fenyegető veszélyt, előkeresteti „nagy elődje bulláját”..

1500. augusztus 9-én délben harangoznak az összes plébánia templomban. Rómában..

V. Sándor pápa az oszmán (török) veszedelem megállítására épp úgy rendeli a Miatyánk és az Üdvözlégy Mária elimádkozást **„ahogy boldog emlékeztű „III. Calixtus pápa bevezette”, és parancsolatjára „ezt a harangozást az év minden egyes napján mindörökké meg kell tartani.”**

Így vagy úgy: – A déli harangszó Nándorfehérvárért szól, hiszen az oszmánoknak ezt „a kulcsot és kaput kell hatalmukba venni, hogy bejuthassanak a Római Birodalom „nyugati” területeire.

1521. augusztus 29-én a Magyar Királyság gondatlansága és lelkiismeretlensége miatt magára hagyott Nándorfehérvár 60 napi ostrom után az oszmánok kezére jut. „*eb higgye, hogy a török megveszi Landorfehervarat.*”

(Ha csak híre megy, hogy segélyhadak érkeznek és II. Szulejmán ostroma Kaszim napján túl húzódhat, mindez nem következik be.))

Ezért a lelkiismeretlen nemtörődomségért Magyarország népei emberéletben, anyagi javakban igen súlyos árat fizetnek több generáción át. Máig ható következményei vannak!

5 év múlva, Mohácsi vész (**1526**), majd 20 év múlva Buda is az oszmánok kezére jut (**1541**) és 150 évre berendezkednek „Európa védőbástyájába.”.

Kétszer eljutnak Vienna Pannoniae (Bécs) ostromához:

Először Szulejmán szultán 1529. szeptember 27-től október 16-ig.
(Szulejmánnak a viszályok gyötörte Nyugat-Európa könnyű préda lett volna, de ehhez Magyarországon és Bécsen át vezetett volna az út.)

Másodszor IV. Mehmed szultán és Kara Musztafa nagyvezér:

(Sobieski) III. János lengyel király **1683. szeptember 12-én** Lotharingiai Károly herceg hadaival közösen a kahlenbergi csatában megsemmisítő vereséget mér az oszmánokra és megállítja a Nyugat-európai szárazföldi terjeszkedést.

EMLÉKEZZÜNK!

Emlékezzünk az 555. évvel ezelőtt élt emberekre, aki vállalták az áldozatot és helytálltak egy kilátástalan helyzetben és valóságot formáltak a „lehetetlenből!”

Összeállította:
Bóta László

Ui.:

Később írja Vörösmarty:

„*A.tehetetlen kor jött el, puhaságra- serényebb
Gyermekek álltak elő az erősebb jámbor apáktól.*”

Felhasznált és ajánlott irodalom:

Barta Gábor: Nándorfehérvár 1456.

Dr. Szentkláray Jenő: A dunai hajóhadak története

Cseh Valentin: Nándorfehérvár ostroma 1456.

Zolnay László: A magyar muzsika régi századaiból / Hadizenészeink a harctéren (1456)/